

فعالیت امن

کاهش خطر و هزینه بازداشت

پاییز ۱۳۹۴

درباره ما

به دنبال سرکوب خشونت‌آمیز معترضان انتخابات ریاست جمهوری ایران در سال ۱۳۸۸، فیروزه محمودی، بنیانگذار سازمان اتحاد برای ایران، متاثر از این خشونت‌ها تصمیم گرفت تظاهراتی جهانی برای جلب توجه افکار عمومی به رویدادهای تلخ ایران سازماندهی کند. این تصمیم در نهایت به برگزاری بزرگترین تظاهرات جهانی در حمایت از مردم ایران و حقوق آنها انجامید. در سوم خردادماه ۱۳۸۸، ده‌ها هزار نفر در ۱۱۰ شهر مختلف در حمایت از ایرانیان به خیابان‌ها ریختند. این حمایت جهانی جرقه تأسیس سازمان اتحاد برای ایران بود.

امروز اتحاد برای ایران یک سازمان غیرانتفاعی مستقر در شمال کالیفرنیا است که برای گسترش آزادی‌های مدنی در ایران تلاش می‌کند. ما با تلاش برای بهبود وضعیت حقوق بشر، تقویت جامعه مدنی، و افزایش مشارکت شهروندان از طریق فناوری به رسالت خود جامعه عمل می‌پوشانیم.

ما کمپین‌هایی را برای افزایش آگاهی عمومی سازماندهی و برپا می‌کنیم تا برای نجات جان افراد، آزادی زندانیان سیاسی و جلوگیری از محاکمه اشخاصی که به خاطر انتشار مطلبی بر روی فیس بوک، شرکت در تظاهرات و به طور کلی استفاده از آزادی‌های خود دستگیر می‌شوند، بر جمهوری اسلامی فشار وارد کنیم.

ما همچنین اطلسی جامع و به روز از زندانیان سیاسی، زندان‌ها و قضات ایرانی داریم. این اطلس که در آن اطلاعات بیش از ۲۰۰۰ زندانی ثبت شده مانند نورافکنی است بر اقدامات دستگاه قضائی ایران. بدین ترتیب هر گاه دادگاهی جان یا آزادی شهروندی را به جرم استفاده از آزادی‌هایش می‌گیرد، این رویداد ثبت شده و جهانیان از آن مطلع می‌شوند.

ما همچنین از جنبش دموکراسی خواهی مردم ایران حمایت می کنیم. هزاران تنی که اکنون به خاطر حمایت از حقوق خود و مردم ایران در زندان هستند به حمایت همه، از جمله حمایت کسانی که خارج از ایران هستند احتیاج دارند. ما با کمک شبکه‌ای از فعالان، سازمان‌ها و حامیان مان در نقاط مختلف جهان مؤثرترین روش‌ها و استراتژی‌های فعالان را از کشورهای مختلف گردآورده و در اختیار فعالان ایرانی قرار می دهیم. همچنین ما فعالان ایرانی را مورد حمایت استراتژیک و سازمانی قرار می دهیم.

ما همچنین در حال تولید و توسعه فن آوری‌های جدید هستیم تا فرصت‌های نوینی در زمینه شکستن دیوار سانسور، انزوا و ستم برای ایرانیان به وجود آوریم. تمرکز ما بر تولید و توسعه اپلیکیشن‌هایی امن، ساده و نیرومند برای تلفن‌های هوشمند است، تا از طریق آن ایرانیان بتوانند با یکدیگر ارتباط برقرار کرده، متشکل شوند و صدای خود را به گوش جهان برسانند.

ما خواهان ایرانی هستیم که در آن به آزادی و حقوق شهروندی تک تک افراد احترام گذاشته می شود. ایرانی که در آن عموم شهروندان به توانایی‌های خود آگاه هستند و در امور اجتماعی و سیاسی مشارکت دارند؛ ایرانی که سرزنده، آزاد و دموکراتیک است. ما معتقدیم دفاع از حقوق بشر وظیفه همگان است و هر کس باید نقش منحصر به فرد خود را بازی کند.

این نقش ما است. به ما بپیوندید.

UNITED FOR
IRAN
انجمن ایرانی
برای آزادی

سپاسگزاری و تقدیم

مهدیه جاوید این جزوه را تدوین کرده است. مهناز پراکند مسئول پژوهش و تدوین بخش حقوقی جزوه است. رضا قاضی نوری، فیروزه محمودی و عباس حکیمزاده در روند پژوهش نقش عمده‌ای ایفا کرده و به تدوین جزوه کمک کردند.

«اتحاد برای ایران» از احمد احمدیان، آرش صالح، اکبر روحانی، امیر رشیدی، پویان محمودیان، دایان علایی، رحمان جوانمردی، زینب پیغمبرزاده، سمیه رشیدی، صالح کامرانی، علی تقی‌پور، علیرضا فیروزی، علیرضا موسوی، عماد هاشمی، کوهیار گودرزی، مهدی امینی‌زاده، میلاد حسینی، نازنین دیبا و دیگر فعالان و چهره‌هایی که از داخل و خارج از ایران به این پژوهش کمک کردند، اما به دلیل نگرانی‌های امنیتی مایل به ذکر نامشان نیستند، تشکر میکند.

بدون کمک فعالانی که با سخاوت‌مندی تجربیات خود را با ما در میان گذاشتند و ساعت‌های متمادی از وقت و زندگی خویش را به این پروژه اختصاص دادند، تهیه این جزوه ممکن نمی‌بود.

فهرست

۱	روش پژوهش	○
۲	مقدمه	○
۵	۱ پیشگیری از بازداشت	○
۸	۲ امنیت دیجیتالی	○
۱۴	۳ وکیل	○
۱۷	۴ دستگیری	○
۲۰	۵ انتقال به بازداشتگاه	○
۲۴	۶ بازجویی	○
۲۶	۷ رفتارها و اقدام‌های معمول بازجوها	○
۲۸	۸ مؤثرترین روش‌ها برای فاش نکردن اطلاعات مهم طی بازجویی	○
۳۴	۹ اعتراف	○
۳۷	۱۰ توبه و درخواست عفو	○
۳۸	۱۱ زندان انفرادی	○
۴۱	۱۲ اعتراض در زندان	○
۴۲	۱۳ درخواست همکاری	○
۴۳	۱۴ دادگاه	○
۴۷	۱۵ پیامدهای منفی زندانی شدن	○
۴۸	۱۶ روش‌های مواجهه با پیامدهای زندان	○
۴۹	۱۷ خانواده	○
۵۲	۱۸ نقش رسانه	○
۵۷	۱۹ حق شهروندی و حقوق متهم	○
۶۱	۲۰ حقوق متهم در زمان بازجویی	○
۶۵	۲۱ دادگاه	○
۷۰	سخن آخر	○

روش پژوهش

در اولین مرحله این پژوهش ۱۷ تن از فعالان با توجه ویژه به تنوع قومیت، مذهب، جنسیت و نوع فعالیت ایرانیان برگزیده شدند. این ۱۷ فعال که اکثریت بزرگی از آنها در پنج سال اخیر در ایران بازداشت شده‌اند به پرسشنامه‌ای متشکل از ۴۱ سوال پاسخ دادند. این پرسش‌ها بر چند موضوع متمرکز بود از جمله: نوع فعالیت، اقدام‌های پیشگیرانه، چگونگی بازداشت، تاکتیک‌های بازجو، روش‌های محفوظ نگاه داشتن اطلاعات، شرایط زندان، خبررسانی، و واکنش خانواده فعالین. پس از مرور پاسخ‌های جامع این فعالین نسخه ابتدایی این جزوه تهیه شد.

در مرحله دوم هفت تن از فعالین، طی جلسه‌ای سه روزه محتویات جزوه را مرور کرده و نظرات خود را در مورد توصیه‌های جزوه و بخش‌های مورد نیاز دیگر مطرح کردند. توصیه‌های این فعالین در نسخه دوم جزوه تدوین شد و این نسخه توسط حدود ۱۰ فعال، که پیش از آن نقشی در این پژوهش نداشتند مرور شد. بخش امنیت دیجیتال توسط دو فعال و کارشناس امنیت اینترنتی در ایران تهیه شده، و بخش حقوقی جزوه توسط یک حقوق‌دان نوشته شده است و توسط حقوق‌دان دیگری مرور و بررسی شده است.

مقدمه

در خصوص چگونگی کاهش احتمال دستگیری و هزینه‌های بازداشت، متأسفانه منابع و اطلاعات مدون چندانی وجود ندارد. این دفترچه با کمک و همکاری حدود ۳۰ فعال ایرانی و با مدنظر قرار دادن تفاوت‌های بنیادی در نوع تجربه افراد مختلف تهیه شده است.

«اتحاد برای ایران»، به عنوان سازمانی حقوق بشری که تمرکز عمده فعالیت‌هایش بر گردآوری و انتشار آخرین آمار و اطلاعات در مورد زندانیان سیاسی است، سعی کرده در این دفترچه راهکارهای مختلفی را در این خصوص مطرح کند. از یک سو فعالان ایرانی شرایط و امکانات متنوعی دارند و از سوی دیگر، در سطح فردی نقاط ضعف و قوت افراد متفاوت است. همچنین موقعیت‌ها و پیشامدهای مختلف در بسیاری از موارد منحصر به فرد است. از این رو بدیهی است راهکارهایی که در یک مورد برای فرد یا افرادی کارساز بوده، ممکن است در شرایطی دیگر برای فرد یا افراد دیگری نتیجه بخش نباشد.

در نهایت این شما هستید که با آگاهی نسبت به شرایط و امکانات خود، در مورد بهترین راهکارهای موجود تصمیم می‌گیرید. هدف «اتحاد برای ایران» مقابله با سرکوب فعالیت‌های قانونی و غیر خشونت‌آمیز و آگاه‌سازی فعالان در مورد شرایط و راهکارهای موجود است؛ تا شما بدانید:

- ۱) چگونه احتمال دستگیری و محکومیت خود را کاهش دهید،
- ۲) در صورت دستگیری انتظار چه اتفاقاتی را داشته باشید، و
- ۳) چگونه با کمترین آسیب، دوران بازداشت خود را سپری کنید.

پاکدلی و هوشمندی همواره ترکیبی نیرومند است.

نلسون ماندلا

۱ پیشگیری از بازداشت

۲ امنیت دیجیتالی

۳ وکیل

۱. پیشگیری از بازداشت

مؤثرترین راه مقابله، پیشگیری است. در شرایطی که احتمال شکنجه و بدرفتاری در صورت دستگیری وجود دارد، جلوگیری از بازداشت مهمترین و مؤثرترین روش مقابله با خشونت و نقض حقوق شماست. در چنین شرایطی برنامه‌ریزی و تنظیم فعالیت‌ها به نحوی که احتمال بازداشت به حداقل برسد، بهترین گزینه است.

پرهیز از خطر آسیب بدنی: تلاش برای جلوگیری از آسیب بدنی می‌تواند اقدامی بسیار ساده، اما استراتژیک، مهم و مؤثر باشد. در برخی موارد فعالان به محافظت مستقیم احتیاج دارند. برای مثال در صورتی که در دانشگاه دست به اعتراض زده‌اید، تلاش کنید دسته جمعی از دانشگاه خارج شوید. هر چه جمعیت همراه شما بزرگتر باشد، شما از ایمنی بیشتری برخوردار خواهید بود. کسانی که قصد آزار و صدمه زدن به شما را دارند، معمولاً نمی‌خواهند شاهدهی برای اعمالشان وجود داشته باشد. در بسیاری از موارد آنها با حضور شاهدان ترسیده و یا دست کم بیشتر به عواقب منفی اقدامشان فکر می‌کنند.

دعوت به حضور افراد سرشناس در فعالیت‌های علنی: اگر در راستای فعالیت‌های علنی خود قصد شرکت در برنامه‌ای را دارید، و از قبل پیش‌بینی می‌کنید عاملان خشونت با حضور در آن برنامه تلاش خواهند کرد به شما آسیب برسانند؛ از افرادی که از نفوذ اجتماعی و یا سیاسی برخوردار هستند (مثال: اساتید دانشگاه، ائمه مساجد محلی، و...) دعوت کنید که با حضور در آن مراسم، به صلح‌آمیز نگاه داشتن آن کمک کنند. فعالان سیاسی و اجتماعی بسیاری در کشورهای دیگر، از این روش برای تنش‌زدایی استفاده می‌کنند.

مراقبت در زمینه تعقیب: پیش از رفتن به جلسات مهم و محرمانه مراقب باشید کسی شما را دنبال نمی‌کند. برای مثال می‌توانید چندین کوچه دورتر از محل قرار را طی کرده و پس از اطمینان از اینکه تحت تعقیب نیستید وارد جلسه شوید. می‌توانید از شیشه اتومبیل‌های پارک شده در کوچه به عنوان آئینه برای چک کردن پشت سر خود استفاده کنید.

استراتژی فعالیت‌های غیر خشونت آمیز: یکی از مهم‌ترین توصیه‌ها که مورد اجماع عموم فعالان است، تعهد به عدم خشونت در فعالیت‌ها است. اینگونه فعالیت‌ها خود می‌تواند استراتژی مؤثری برای کاهش احتمال دستگیری باشد. فعالانی که فعالیت‌های غیرخشونت آمیز دارند، حتی در صورت دستگیری و افشای تمام اقدامات، به مراتب بهتر می‌توانند از اقدامات خود دفاع کنند، از حمایت گسترده‌تری در جامعه‌ی مدنی و رسانه‌ها برخوردار شوند و احتمال محکومیتشان کاهش یابد.

توصیه فعالان به کسانی که احتمال دستگیری خود را بالا می‌بینند

اول، خانه خود را پاک سازی کنید.

با خانواده خود و یا دستکم یک عضو قابل اعتماد خانواده صحبت کنید تا بعد از دستگیری آنها تا حدی آماده باشند.

با برخی از دوستانتان تماس گرفته و از آنها بخواهید در صورت دستگیر شدن خبر بازداشت شما را رسانه‌ای کنند. برای اطلاعات بیشتر در مورد اهمیت انتشار خبر دستگیری به بخش «نقش رسانه» مراجعه کنید.

بدون اینک جلب توج کنید به مسافرت بروید.

حتی الامکان تلاش کنید دوستی را همراه خود داشته باشید تا اگر دستگیر شدید دوستان و خانواده‌تان خبردار شود.

سعی کنید قبل از دستگیری با خانواده خود رمزهای ساده بگذارید تا در زمان ملاقات یا تماس تلفنی بتوانید، بدون اینکه بازجو متوجه شود، آنها را از شرایط خود باخبر سازید.

به حداقل رساندن مدارک: در شرایطی که دستگاه‌های امنیتی تلاش دارند به حریم شخصی و آزادی شما تعرض کنند، و به این منظور از روش شنود و ضبط اطلاعات و اسناد شخصی شما استفاده می‌کنند، مؤثرترین روش برای حفاظت از آزادی، به حداقل رساندن اطلاعات و اسناد شخصی قابل دسترس، و ممانعت از دستیابی نیروهای امنیتی به آنها است. با رعایت توصیه‌های زیر هم احتمال بازداشت شما کاهش می‌یابد، و هم در صورت بازداشت احتمال محکومیت و مجازات کمتر است.

عدم استفاده از تلفن برای تنظیم قرار ملاقات و انتقال اطلاعات حساس: حتی الامکان از تلفن برای تنظیم قرار ملاقات استفاده نکنید و در هر قرار زمانی و مکان جلسه بعدی را به صورت حضوری تنظیم کنید. اگر از میان دوستان و یا آشنایان افرادی هستند که احتمال می‌دهید به هر علت در تماس تلفنی نکات ایمنی و امنیتی را رعایت نمی‌کنند، بهترین کار این است که تماس‌هایشان را جواب ندهید و حضوری با آنها صحبت کنید. اگر در مواردی وادار به استفاده از تلفن برای انتقال اطلاعات هستید از رمزهای ساده‌ای که شک برانگیز نیستند و قبلاً با دوستان خود درباره آنها توافق کرده‌اید، استفاده کنید. برای مثال اگر می‌خواهید به فعالی بگویید که کاری را با موفقیت انجام داده‌اید در پاسخ به دعوت او به شام، می‌توانید بگویید که گرسنه نیستید و ترجیح می‌دهید به خانه بروید.

عدم نگهداری اسناد حساس در منزل: اسناد و اطلاعات حساس مربوط به فعالیت‌های خود را در جاهایی که امکان بازرسی آن وجود دارد (مانند دفتر کار و یا منزل) نگهداری نکنید. در صورت ضروری بودن حفظ برخی از این اسناد، بهتر است آنها را به مکانی دیگر که امکان بازرسی‌اش کمتر است منتقل کنید.

عدم نگهداری مدارک شخصی در منزل: اسناد غیر سیاسی اما ضروری مثل شناسنامه و گذرنامه خود را از منزل خارج کنید و دست فردی مطمئن و غیرسیاسی بسپارید. در موارد بسیاری فعالان بعد از آزادی، وادار شده‌اند ماه‌ها برای باز پس‌گیری مدارک رسمی خود تلاش کنند.

عدم نگهداری وسایل غیر مجاز: تا جای ممکن تلاش کنید هیچ وسیله و یا مواد غیر مجاز در خانه نگهداری نکنید. برای مثال مشروبات الکلی، مواد مخدر، فیلم‌های غیر مجاز و به خصوص اسلحه می‌توانند مسیر پرونده‌تان را تغییر دهد. حداقل آسیب نگهداری چنین مواردی، افزایش نگرانی شما و همچنین استفاده بازجو از این مسئله برای اعتراف‌گیری است.

عدم ثبت اطلاعات روزانه: از ثبت اطلاعات و خاطرات روزانه خود و داشتن اقلامی که چنین کارکردی دارند (مانند سررسید، تقویم، و دفترچه یادداشت) اجتناب کنید. در صورت بازداشت، یادداشت‌های شما منبع اطلاعاتی مهمی برای بازجو خواهد بود. در یک مورد کشف تقویم یک فعال، روند بازجویی بسیار پیچیده‌ای را به تعداد زیادی از فعالان تحمیل کرد.

نابودی مدارک غیر ضروری: به طور دوره‌ای با بررسی اوراق پیش‌نویس و دیگر مدارک، موارد اضافی را از بین ببرید.

۲. امنیت دیجیتال

هیچ کس نمی‌تواند با قطعیت به شما بگوید که به چه سطحی از امنیت اطلاعات نیازمندید: آیا باید از روش‌های نسبتاً پیچیده رمزگذاری استفاده کنید یا روش‌های معمول‌تر برای شما کفایت می‌کند؟ آیا خطرات همراه داشتن تلفن همراه برای شما به منافع آن می‌ارزد یا نه؟

از آنجا که شما بهتر از هر کس از سطح حساسیت و ریسک فعالیت‌هایی که می‌کنید آگاهید بهتر است پس از مطالعه منابع مختلف برای این دست پرسش‌ها پاسخی بیابید. اما حتی اگر احساس نمی‌کنید فعالیت‌های شما خطر زیادی در پی دارد، به عنوان یک شهروند که تحت حکمرانی یک حکومت سرکوبگر زندگی می‌کند، اطلاعات شما را خطراتی چه از جانب حکومت و چه جانب افراد دارای سوءنیت تهدید می‌کند. بسیاری از افراد تا زمانی که دچار صدمات جدی از این جنبه نشده‌اند، امنیت دیجیتالی را جدی نمی‌گیرند و هک شدن و افتادن اطلاعات حساس به دست دیگران را تنها مشکل دیگران می‌دانند. فعالان سیاسی و اجتماعی باید این مسأله را به مراتب جدی‌تر بگیرند زیرا که در صورت سوءاستفاده قرار گرفتن اطلاعات ایشان، نه تنها خودشان، بلکه امنیت افراد دیگر نیز به شدت به خطر می‌افتد.

روشی که امروز امن تلقی می‌شود، ممکن است فردا به کلی ناامن شناخته شود. به همین دلیل لازم است در صورتی که فعالیت حساسی می‌کنید هم جزوات موجود فعلی را مطالعه کنید و هم با سر زدن مرتب به منابعی که اخبار مرتبط را منتشر می‌کنند از آخرین تحولات دیجیتالی مطلع شوید.

دو جزوه «مقدمه‌ای بر امنیت دیجیتال»^۱ و «امنیت دیجیتال پیشرفته»^۲ تدوین شده توسط نیما راشدان و منتشر شده توسط مؤسسه توانا منابع خوبی برای مطالعه هستند که از دومی در تدوین این جزوه نیز استفاده بسیار شده است. همچنین خوب است برای به‌روز بودن به بخش امنیت سایبری رادیو فردا^۳، تواناک^۴ و وبلاگ امین ثابتی^۵ هم سر بزنید. همچنین اگر به زبان‌های انگلیسی یا عربی تسلط دارید جزوه‌ای که مؤسسه اکسس^۶ برای شهروندان خاورمیانه تهیه کرده است می‌تواند مفید باشد.

1 https://tavaana.org/sites/default/files/Introduction%20to%20Digital%20Safety_1.pdf

2 https://tavaana.org/sites/default/files/Advanced%20Cybersecurity_0_0.pdf

3 http://www.radiofarda.com/section/cyber_security/1978.htm

4 <https://tech.tavaana.org/>

5 <https://aminsabeti.net/>

6 <https://www.accessnow.org/pages/protecting-your-security-online>

عدم ذخیره الکترونیکی اطلاعات حساس: شماره تلفن، آدرسهای مهم و سایر اطلاعاتی که می‌تواند در دسر ساز باشد را به خاطر بسپارید و چه آنلاین و چه بر روی کاغذ نگهداری نکنید.

طبقه بندی اطلاعات از طریق داشتن ایمیل های مختلف: ایمیل‌های جداگانه داشته باشید و اطلاعات را بر اساس حساسیت طبقه بندی کنید. یک ایمیل خود را تنها به فعالیت های غیرسیاسی اختصاص دهید، و ایمیل های دیگر را برای فعالیت هایی که ممکن است به عنوان مدرک عیله شما استفاده شود. ایمیل های سیاسی را تا جای ممکن به نام خودتان ثبت نکنید. در صورت فوق حساس بودن ارتباطاتتان می‌توانید به رمزگذاری عادی جیمیل اکتفا نکرده و با تنظیم PGP بر روی اکانت خود به بالاترین سطح امنیت ایمیل دست یابید. برای توضیحات بیشتر به مقاله مندرج در پانوش¹ مراجعه کنید.

توجه به امکان ردیابی از طریق تلفن دستی: از آنجایی که تلفن همراه افراد قابل ردیابی است، مسیر حرکت کاربران تلفن همراه نیز قابل دسترسی است. اگر قرار ملاقات حساسی دارید، یا تلفن همراه خود را در خانه بگذارید و یا در صورتی که آن را به همراه دارید، تلفن را خاموش و باتری آن را خارج کنید.

عدم استفاده از پیامک برای تبادل اطلاعات: برای تبادل اطلاعات به هیچ عنوان از پیامک استفاده نکنید. گرچه تماس تلفنی عادی نیز به کلی ناامن و قابل شنود است، اما دستکم اگر در زمان تماس، مکالمه شما شنود یا ضبط نگردد بعداً قابل دسترسی نخواهد بود. اما تاریخچه پیامک‌های شما تا ماه‌ها و گاهی تا سال‌ها برای مخابرات قابل دسترسی خواهد بود.

کافی نت: مراقب دوربین‌های مداربسته باشید. اگر ایمیل حساسی ارسال می‌کنید یک ایمیل جدید باز کنید و اطمینان حاصل کنید اطلاعات درون نامه‌ای که می‌فرستید هویت شما را فاش نمی‌کند. ردیابی فعالیت های اینترنتی شما در کافی نت‌ها بسیار ساده است. بنابراین در صورتی که مجبورید به کافی نت بروید، اکانت‌هایی را که برای فعالیت های سیاسی خود استفاده می‌کنید در آنجا چک نکنید. اگر کاری که انجام می‌دهید حساس است همان لحظه ایمیل جدیدی بسازید و بدون لو دادن هویت خود اطلاعات لازم را بفرستید. همچنین از حالت خصوصی مرورگرها (که در بخش امنیت کامپیوتر در صفحه بعد توضیح داده شده) استفاده کنید.

امنیت پسورد

استفاده از پسورد قوی برای کامپیوتر، ایمیل، شبکه‌های اجتماعی و موبایل: پسورد قوی نباید کوتاه (کمتر از ۸ کاراکتر)، کلمات موجود در دیکشنری‌های انگلیسی و فارسی و یا اطلاعاتی که برای دیگران قابل دسترسی است (تاریخ تولد، شماره تلفن و یا نام دوستان و اعضای خانواده) باشد. استفاده از ترکیبی از حروف بزرگ و کوچک و همچنین افزودن عدد و کاراکترهایی مثل علامت سؤال و علامت تعجب و نقطه بسیار مهم است.

از یک نام کاربری و کلمه رمز برای تمام اطلاعات خود استفاده نکنید. برای اکانت گوگل حتماً از Two-Step Verification استفاده کنید. این فناوری امنیت شما را به شدت افزایش می‌دهد.

اجازه ندهید کامپیوتر و تلفن همراهتان کلمات رمز شما را حفظ کنند. در غیر این صورت هر کسی که به آنها دست یابد می‌تواند از طریق آنها به ایمیل، فیسبوک و دیگر حساب‌های شما نیز راه یابد.^۱ همچنین در صورتی که فکر می‌کنید به علت پیچیده و متنوع کردن پسوردهایتان ممکن است آنها را فراموش کنید می‌توانید از نرم‌افزارهای مدیریت پسورد همچون LastPass و یا Password استفاده کنید.

پاک کردن سریع اطلاعات حساس: در صورتی که ایمیل و یا پیام حساسی به شما ارسال شد به محض خواندن آن را به طور کامل (هم از این-باکس و هم از ترش) پاک کنید.

دور زدن فیلترینگ: برای دور زدن فیلترینگ از روش‌های شناخته شده و مورد تأیید، همچون Psiphon، Tor، یا VPN‌های معتبر استفاده کنید. توجه کنید که فیلترشکنی که استفاده می‌کنید نسخه اصلی باشد. مثلاً اخیراً با انتشار یک فیلترشکن با نام تقلبی Psiphon برای رخنه به سیستم کاربران استفاده شده است.

استفاده از HTTPS: یکی از راه‌های حصول اطمینان از امنیت ارتباطات، استفاده از نسخه HTTPS وبسایت‌ها و سرویس‌ها است. با https فرایند تبادل اطلاعات، میان کاربر و یک وبسایت یا سرویس آنلاین، محرمانه باقی می‌ماند و چون روی این پروتکل امن، مرورگر کاربر دائماً در حال تأیید هویت و چک کردن وضعیت وبسروور است، بنابراین نفوذ هکرها و قرار گرفتن آنها در میانه مسیر ارتباطی، بسیار سخت می‌شود. در گوگل کروم و فایرفاکس می‌توانید از افزونه HTTPS Everywhere برای حصول اطمینان از استفاده از نسخه https سایت‌ها در صورت وجود استفاده کنید.

1 http://www.pcpd.org.hk/english/publications/files/computer_wisely_e.pdf

پاک کردن واقعی اطلاعات: از نرم افزارهای مخصوص پاک کردن کامل اطلاعات از روی کامپیوتر استفاده کرده و هر چند وقت یکبار، همه فضاهای خالی را با استفاده از این نرم افزارها پاک کنید.

هماهنگی در مورد پسوردها: رمز ایمیل، فیسبوک و دیگر حساب‌ها را در اختیار دوستی (که ترجیحاً در خارج از کشور زندگی کند) قرار دهید و از او بخواهید پس از شنیدن خبر بازداشت شما بلافاصله رمزهای شما را تغییر دهد (به جز رمز ایمیلی که دسترسی مقام‌های امنیتی به آن در دسترس‌ساز نخواهد بود). در این صورت می‌توانید با اصرار بازجو رمز ایمیل معمولی خود را به بازجو داده و تا حدی اعتماد او را جلب کنید.

امنیت کامپیوتر

همه نرم افزارهای سیستم‌تان را به‌روز نگه‌دارید. نسخه‌های قدیمی، شاهره نفوذ مهاجمان به کامپیوتر شما هستند. مهمترین نرم افزارهایی که باید همواره به‌روز باشند سیستم عامل، جاوا (که به شدت توصیه می‌شود در صورت وجود اطلاعات فوق‌حساس بر روی سیستم اساساً آن را پاک کنید)، آنتی‌ویروس‌ها و فایروال‌ها، مرورگرها و نرم افزارهای عمومی پرطرفدار همچون آکروبات هستند.

اطلاعات خود را به صورت کدگذاری شده (مثلاً با BitLocker) روی درایوهای فلش ذخیره کنید تا در صورت سرقت یا گم شدن فلش، اطلاعاتتان به راحتی قابل دستیابی نباشند.

اطلاعات حساس را حتی الامکان به جای کامپیوتر بر روی Google Drive نگه‌دارید.

برای آنکه ردپای فعالیت‌های شما در وبسایت‌های مختلف (مثل جستجوهای که می‌کنید یا کوکی‌هایی که بر روی سیستم شما ذخیره می‌شود) بر روی کامپیوترتان نماند حتی الامکان از حالت خصوصی مرورگرهای مختلف استفاده کنید: Incognito در Google Chrome و Private Browsing در Mozilla Firefox و Safari و InPrivate در Internet Explorer.

از CCleaner برای رمزگذاری فایل‌ها، پاک کردن کوکی‌های مرورگر و غیرقابل بازیافت کردن فایل‌های پاک شده استفاده کنید. این نرم افزار همچنین توان پاک کردن داده‌های اضافی در رجیستری و همچنین استارت آپ ویندوز را دارد.

امنیت در شبکه‌های اجتماعی (امنیت شبکه‌های اجتماعی به اندازه امنیت ایمیل مهم است)

از پسوردهای قوی برای حساب‌های کاربری خود در شبکه‌های اجتماعی استفاده کنید.

با فعال کردن گزینه اختیاری ولی به شدت توصیه شده‌ی ID verification می‌توانید با دوحله‌ای کردن ورودتان به فیس‌بوک احتمال هک شدن حسابتان را به شدت کاهش دهید.

تنها از یک کامپیوتر برای دسترسی به فیس‌بوک خود استفاده کنید این کامپیوتر را در لیست دستگاه‌های مجاز خود ثبت نمایید تا اگر فرد دیگری از کامپیوتر دیگری برای ورود به فیس‌بوک تلاش کرد، با دریافت پیامک از این اقدام مطلع شوید.

موقعیت جغرافیایی کنونی، تاریخ تولد و محل سکونت خود را در پروفایل خود منتشر نکنید.

توجه داشته باشید که چه صفحه‌ها و یا استتوس‌هایی را "لایک" می‌کنید.

همیشه فرض را بر این بگذارید که در میان دوستان شما کسانی هستند که حسابشان به نحوی برای حکومت در دسترس است و مأمورین می‌توانند از طریق آن‌ها، به محتوایی که شما به طور خصوصی در صفحه‌تان منتشر می‌کنید دسترسی پیدا کنند، به خصوص اگر دوستان زیادی در فهرست‌تان دارید.

لیست افراد و کامپیوترهایی را که اخیراً به حساب شما دسترسی داشته‌اند دائماً کنترل کنید.

تقاضای دوستی افراد ناشناس را نپذیرید.

از کافی‌نت و یا تلفن، تبلت، و لپ‌تاپ دیگران وارد حساب‌های کاربری خود در شبکه‌های اجتماعی نشوید.

حتماً پس از استفاده Logout کنید.

Temporary file‌های مرورگر خود را دائماً پاک کنید.

چه در شبکه‌های اجتماعی و چه در بقیه سرویس‌های اینترنتی بر روی لینک‌های مشکوک کلیک نکنید.

نمایش فهرست دوستانتان در شبکه‌هایی مانند فیس‌بوک، می‌تواند اقدامی بسیار خطرناک باشد. این بی‌ملاحظگی، تهدیدی علیه دوستان شما و فعالان دیگر محسوب می‌شود. لزومی به نمایش فهرست دوستان شما وجود ندارد و آنها نیز مایل به نمایش نامشان در مجموعه دوستانتان نیستند.

امنیت برای تلفن همراه و تبلت

سیستم عامل و تمام اپلیکیشن‌های خود را همیشه به روز نگاه دارید. این مهمترین توصیه امنیتی برای کاربران وسایل و تجهیزات موبایل است.

تنها اپلیکیشن‌های شناخته شده و خوش نام را خریداری کنید. اپلیکیشن‌های گمنام خطرناک هستند.

روی تبلت و تلفن هوشمند خود یک برنامه مطمئن امنیت موبایل و فایروال نصب کنید.

برای گوشی و تبلت خود پسورد قوی بگذارید و هنگامی که از آن‌ها استفاده نمی‌کنید به حالت قفل درشان بیاورید.

از امنیت WiFi ای که به آن متصل می‌شود مطمئن شوید و به شبکه‌های ناشناس و عمومی متصل نشوید.

اپلیکیشن‌ها را از فروشگاه‌های رسمی و قانونی سیستم عامل تلفن همراه و یا تبلت خود خریداری کنید.

قبل از نصب اپلیکیشن نظر کاربران این اپلیکیشن یا review آنان را مطالعه کنید.

به دسترسی‌هایی که یک اپلیکیشن هنگام نصب درخواست می‌کند توجه کنید.

اگر در تجمع حساسی قصد استفاده از تلفن همراه برای ضبط ویدئو را دارید، از تلفن بدون سیم کارت استفاده کنید.

اگر با اطلاعات حساس سر و کار دارید از موبایل‌های کرک شده یا JailBreak استفاده نکنید.

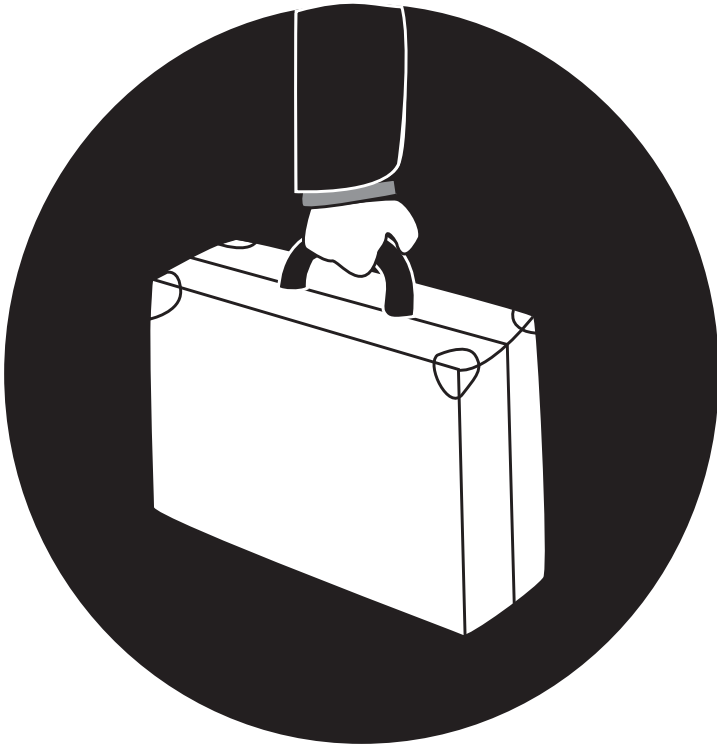
بلافاصله پس از استفاده از بلوتوث آن را خاموش کنید.

روی تلفن همراه خود برنامه‌هایی را نصب کنید که قادرند در صورت سرقت تلفن همراه حافظه تلفن را پاک کنند. برای گوشی‌های اندرویدی می‌توانید این امکان را از طریق حساب گوگل خود فعال کنید¹.

سرویس‌های موقعیت‌یاب تلفن خود را فعال نکنید. یا در صورتی که نیاز به استفاده از آن دارید بلافاصله پس از استفاده مجدداً غیرفعال کنید تا به تاریخچه حضور شما در مکان‌های مختلف دسترسی نباشد.

1 <https://www.google.com/android/devicemanager>

۳. وکیل

گرفتن وکیل پیش از دستگیری می تواند بسیار مفید باشد^۱. اول از همه اینکه شما وادار به گرفتن وکیل تسخیری نمی شوید و مراحل پیگیری پرونده برای خانواده و دوستان شما راحت تر می شود چرا که وکیل خوب می تواند کمک و راهنمای مفیدی برای خانواده تان باشد. داشتن وکیل همچنین از حس بلا تکلیفی و بی خبری از پرونده در زمان بازداشت می کاهد.

دقت در انتخاب وکیل: هر وکیلی متناسب با پرونده شما نیست و ممکن است سابقه، توانایی و یا حساسیت لازم را برای دفاع از حقوق شما نداشته باشد. در انتخاب وکیل دقت کنید. می توانید با دوستان همفکر و هم گروه خود که سابقه گرفتن وکیل دارند مشورت کنید.

وکالت در توکیل: اگر به دلیلی قادر به پیدا کردن وکیل نیستید، می توانید به شخص مورد اعتمادی وکالت در توکیل دهید تا در صورت بازداشت مناسب ترین وکیل را از طرف شما انتخاب کند.

1 آیین جدید دادرسی کیفری پس از تکمیل این دفترچه به تأیید شورای نگهبان رسید. بر اساس ماده ۴۸ آیین دادرسی کیفری در مواردی که اتهامات «امنیتی» مطرح باشد، متهم تنها می تواند از فهرست «وکلائی رسمی دادگستری مورد تأیید رئیس قوه قضاییه» که توسط همان قوه منتشر می شود، وکیل خود را انتخاب نماید. اما همچنان مشاوره با وکیل در مراحل اولیه کنشگری به شما کمک خواهد کرد درک بهتری از حقوق خود داشته باشید و حتی اگر وکیل انتخابی شما نتواند در دادگاه از حقوقتان دفاع کند، هنوز میتواند در زمان بازداشت خانواده شما را راهنمایی کند.

- ④ دستگیری
- ⑤ انتقال به بازداشتگاه
- ⑥ بازجویی
- ⑦ رفتارها و اقدام‌های معمول بازجوها
- ⑧ مؤثرترین روش‌ها برای فاش نکردن اطلاعات مهم طی بازجویی
- ⑨ اعتراف
- ⑩ توبه و درخواست عفو
- ⑪ زندان انفرادی
- ⑫ اعتراض در زندان
- ⑬ درخواست همکاری
- ⑭ دادگاه

۴. دستگیری

آگاهی از وقایعی که احتمالاً در زمان دستگیری تان روی خواهد داد از هراس شما در زمان بازداشت می‌کاهد و به شما اجازه می‌دهد واکنش سنجیده تری داشته باشید. نیروهای امنیتی معمولاً برای دستگیری شما به خانه و یا محل کارتان وارد شده یا حمله می‌کنند. اما این احتمال وجود دارد که در خیابان دستگیر شوید. در حالی که در برخی موارد رفتار ماموران محترمانه است، در بسیاری اوقات آنها تلاش می‌کنند از لحظه‌ی بازداشت، با ایجاد فضای رعب و وحشت روند فشار برای اعتراف‌گیری را آسان‌تر کنند. به جز توهین‌های زبانی و خشونت جسمی احتمالاً چشم‌ها و دست‌های شما را بسته و شما را سوار خودرو می‌کنند، بدون آنکه بگویند مقصد کجاست. در برخی موارد از شما می‌خواهند سرتان را به سوی کف خودرو خم کنید تا متوجه نشوید کجا می‌روید.

تنها نبودن: اگر احتمال می‌دهید دستگیر خواهید شد حتی الامکان سعی کنید تنها نباشید، تا در صورت دستگیری کسی بتواند به خانواده یا دوستانتان اطلاع دهد. سعی کنید همراه کسانی باشید که احتمال بازداشت آنها وجود ندارد، مثل اعضای خانواده و یا دوستان و آشنایان غیرفعال. حضور دیگران باعث کاهش خشونت احتمالی ماموران در لحظه بازداشت نیز می‌شود.

حفظ ارتباط با دوستان: اگر احتمال می‌دهید دستگیر خواهید شد با یکی از دوستانتان هماهنگ کنید که حداقل روزی یک بار با شما تماس بگیرد. در این صورت اگر ۲ روز پیاپی از شما جوابی دریافت نکرد از دستگیری شما آگاه خواهد شد. توجه کنید که دستگاه‌های امنیتی به سادگی می‌توانند با ردیابی تلفن همراهتان، مکان شما را تشخیص دهند. لذا در زمانی که احتمال می‌دهید بازداشت شوید به این نکته نیز توجه ویژه‌ای داشته باشید. برای اطلاعات بیشتر لطفاً به بخش استفاده امن از اینترنت و وسایل الکترونیکی مراجعه کنید.

دیدن حکم بازداشت: فعالانی که پیش از این دستگیر شده‌اند عمدتاً معتقدند باید خواستار دیدن حکم بازداشت شوید. هر چند ممکن است تاثیری نداشته باشد، اما در صورت دیدن حکم بازداشت به مرجع صادر کننده حکم پی می‌برید. مرجع صدور قرار بازداشت معمولاً در حکم بازداشت ذکر می‌شود. از این طریق خانواده شما متوجه می‌شوند برای پیگیری پرونده تان باید به چه دادگاه و شعبه‌ای مراجعه کنند.

آمادگی برای بازداشت: اگر در زمان بازداشت در منزل هستید می توانید از ماموران بخواهید که اجازه دهند لباسان را عوض کنید. هوای بازداشتگاه و زندان در مواردی بیش از حد انتظار سرد و یا گرم است، به همین دلیل بهتر است که هم لباس مناسب برای هوای گرم و هم هوای سرد بپوشید. دو لباس زیر، یک بلوز آستین کوتاه و روی آن لباس آستین بلند، یک شلوار نازک و یک شلوار گرمتر روی هم به تن کنید. به این شکل هم خود را برای احتمال بازداشتی که بیش از یک فصل ادامه داشته باشد آماده کرده اید و هم برای نوسان دمای هوای زندان.

مخفی شدن: به منزل و محل کار خود مراجعه نکردن، تلفن همراه را خاموش کردن و منتظر ماندن تا آب ها از آسیاب بیفتند از راهکارهای مفید مصون ماندن از خطر بازداشت است. بارها اتفاق افتاده که در یک موج بازداشت عمومی یا گروهی، یک نفر توانسته که با مدتی مخفی شدن، از موج ایجاد شده بیرون بماند و دستگیر نشود.

حمل پول نقد: اگر هنگام بازداشت پول همراهتان باشد، می توانید آن را نزد خود نگه داشته و برای خرید اقلام مورد نیازتان از آن استفاده کنید. ممکن است به شما تا مدتی اجازه ملاقات با خانوادهتان را ندهند و خانوادهتان نتوانند برای شما پول ارسال کنند. داشتن پول نقد به شما اجازه می دهد در این مدت لوازم ضروری مورد نیاز خود را خریداری کنید.

حفظ آرامش: در بسیاری از موارد حفظ آرامش در زمان بازداشت مفید است، به خصوص اگر ماموران با حکم قانونی برای بازداشت شما آمده اند. سعی کنید در صورت پر تنش شدن شرایط، با رفتار خود، گاه با سکوت، گاهی شوخی و گاه با یادآور شدن حقوقتان جو حاکم را تا حدی کنترل کنید. از درگیر شدن و مقاومتی که ممکن است به بد رفتاری و یا خشونت بیشتر ماموران بیانجامد خودداری کنید. چرا که در اکثر مواقع کسی که شما را بازداشت می کند اطلاعات چندانی از پرونده تان ندارد و درگیری با آنها بی فایده خواهد بود.

تلاش برای تمایز بین بازداشت رسمی و ربوده شدن: اگر شرایط بازداشتتان به گونه ای است که تصور می کنید بازداشت بخشی از پروژه ای حاشیه ای است و با آگاهی مراجع رسمی صورت نمی گیرد، مقاومت، فرار و حداقل جلب توجه می تواند از موقعیت هایی همچون ناپدید شدن و بی خبری های بعدی جلوگیری کند. با وجودی که تشخیص بازداشت رسمی و ربوده شدن در بسیاری از اوقات دشوار است توجه به این مسئله می تواند به شما در تصمیم گیری در نوع رفتار کمک کند.

از بین بردن مدارک حساس: در صورتی که در زمان دستگیری مدارک حساسی در اختیار دارید تلاش کنید آنها را از بین برده و یا از خود دور کنید تا به شما منتسب نشود.

جستجوی منزل

اکثر فعالانی که در این پروژه همکاری کردند، پس از بازداشت، منزلشان و در مواردی محل کارشان تفتیش شد. برخی از فعالان موفق شدند ماموران را به اشتباه به خانه پدر و مادر خود و نه خانه‌ای که خود در آن زندگی می‌کردند اعزام کنند. در صورت عمل به اقدام‌های پیشگیرانه‌ای که در بخش یک این دفترچه مطرح شده، نگران جستجوی خانه خود نباشید و بدانید احتمال اینکه آنها مدرکی علیه شما پیدا کنند کم است.

در حالی که حضور متهم برای تفتیش قانونی خانه او لازم نیست، اما تفتیش باید در حضور متصرفین قانونی محل بعمل آید. برای مثال اگر همسر متهم حاضر باشد مأمورین می‌توانند منزل او را تفتیش کنند.

کلیه اسناد و مدارکی که بعنوان دلیل جرم جمع‌آوری می‌شوند باید طی یک صورتجلسه به ترتیب قید شده و نسخه‌ای از آن به متصرفین قانونی یا متهم داده شود. اگر مأمورین اینگونه رفتار نکرده و صورتجلسه را در دو نسخه تنظیم نکنند، متهم یا اشخاص حاضر در جلسه بازرسی حق دارند صورتجلسه مأمورین را امضا نکنند.

۵. انتقال به بازداشتگاه

قبل از بازداشت به شرایط بازداشت، و زندان فکر کنید و پس از اعزام به بازداشتگاه آمادگی برخوردهای غیرقانونی و خشن را داشته باشید. آمادگی شما برای برخوردهای غیرقانونی به این معنا نیست که بدترین اتفاق برای شما رخ خواهد داد بلکه به شما کمک می‌کند شرایط را بهتر بپذیرید و فشارهای روانی را سبک‌تر کنید.

مراحل پس از ورود به بازداشتگاه: ورود به بازداشتگاه مرحله‌ای دارد از جمله بازرسی بدنی، حضور در قسمت پذیرش و انگشت‌نگاری، گرفتن عکس، پوشیدن لباس زندان، اعزام به بهداری، تفهیم اتهام و ارائه یک سری وسایل اولیه به شما. در برخی از شهرستان‌ها این مقدمات و تشریفات رعایت نمی‌شود و با فعالان از ابتدا برخوردی امنیتی می‌شود، به ویژه در شهرهای کوچک که معمولاً بازداشتگاه‌هایی به جز مراکز تحت کنترل وزارت اطلاعات وجود ندارد.

بهداری: معمولاً در مراحل اولیه انتقال به بازداشتگاه به خصوص در بازداشتگاه‌های پایتخت شما را به بهداری خواهند برد. در صورت عدم رعایت این موضوع، شما خود خواهان رفتن به بهداری شوید و تمام مشکلات پزشکی خود را ثبت کنید. در صورتیکه به بیماری خاصی مبتلا هستید و یا احتیاج به مراقبت ویژه دارید، آن را با مسئولان بهداری در میان بگذارید. همچنین اگر در زمان بازداشت و یا انتقال مورد بدرفتاری قرار گرفته‌اید آن را به ثبت برسانید.

در صورت بازداشت در شهرستان احتمال اینکه شما را در مقدمات انتقال به بازداشتگاه به بهداری ببرند کمتر است. در بسیاری از موارد تنها در فرم ورود از شما در مورد بیماری و داروهایی که مصرف می‌کنید سؤال می‌کنند. شما هنوز می‌توانید خواهان ملاقات با پزشک شوید. اما از آنجایی که در بازداشتگاه‌های برخی شهرها و شهرستان‌های کوچکتر رفتن به بهداری بخشی از روند معمول پذیرش متهم محسوب نمی‌شود، پافشاری بر این موضوع، در ابتدای ورود ممکن است با واکنش تند مأموران همراه باشد.

تفہیم اتهام: برای تفہیم اتهام یا قاضی به زندان می آید، و یا شما را به دادگاہ می برند و موارد اتهامی شما را ذکر می کنند. گاہ تفہیم اتهام چند روز بعد و حتی چند ہفتہ بعد و در موارد خاص چند ماہ بعد، انجام شدہ است. در چنین صورتی آگاہ باشید کہ نگہداری و بازجویی شما بدون تفہیم اتهام غیرقانونی است.

قرار بازداشت: معمولاً در مرحلہ تفہیم اتهام قرار بازداشت متہم نیز صادر می شود. قرار بازداشت معمولاً یک ماہہ است اما گاہی می تواند دو ماہہ باشد. در صورت ادامہ بازجویی ہا و مراحل تشکیل پروندہ، ہر ماہ باید بازجو درخواست کند کہ قرار بازداشت تمدید شود و این درخواست باید بہ تأیید قاضی برسد. توصیه می شود کہ ہر بار بہ قرار بازداشت اعتراض کنید.

لوازم اولیہ: معمولاً مأموران لباس زندان، حولہ، پتو، لباس زیر، مسواک، خمیردندان، مفتاح، و قرآن در اختیارتان قرار خواهند داد. در غیر این صورت شما خود می توانید آنہا را از نگہبان درخواست کنید.

اقدام اولیہ دیگر را باید خود در داخل زندان خریداری کنید. برای مثال فعالان زن، بہ ویژہ در بازداشتگاہہای غیرامنیتی، معمولاً باید خود نوار بہداشتی بخرند. در بازداشتگاہہای مختلف زندانبانہا می توانند اقدام مورد نیاز شما را برای تان خریداری کنند و مجبور نیستید تا روز خرید عمومی صبر کنید.

از آنجایی کہ سیستم قضایی ایران با ہمہنگی و یکدستی ادارہ نمی شود، شما در مواردی می توانید از این امر بہ نفع خود استفادہ کنید؛ از جملہ در زمان خرید مایحتاج خود در زندان. ہنگام خرید عمومی بند، ہر چہ را کہ بہ ذہنتان میرسد، بنویسید و درخواست کنید. حتی مرطوب کننده، مایع ضد عفونی کننده، نرم کننده مو، ضد عرق، نخ دندان، روغن زیتون، و غیرہ... در بسیاری از موارد برخلاف آنچه انتظار دارید این موارد برای شما تہیہ می شود.

در ہمین حال عدم قانونمندی و وحدت رویہ در زندان باعث می شود گاہی متہم از لوازمی کہ قانوناً باید بہ آنہا دسترسی داشتہ باشد محروم شود. برای مثال در موارد بسیاری با توصیه بازجو دسترسی متہم بہ کتاب و مجلات قطع می شود.

تفکیک نگہبانان از بازجوہا: تمام مقامہای زندان قصد فشار وارد کردن بہ متہم را ندارند. برای فعالان مرد، بہ جز مواردی خاصی کہ بازجو از نگہبان می خواہد شرایط شما را دشوارتر کند، عمدتاً نگہبانان مانند کارمندان عادی دولتی رفتار کردہ و تنها قصد دارند با اتمام شیفت خود بہ خانہ بازگردند.

شرایط فعالان زن در این مورد متفاوت است. برخورد نگہبانان با بسیاری از متہمین زن نامناسب و آزار دہندہ است. در مواردی ممکن است نگہبان متہم خاصی را تحت فشار قرار دادہ و تحقیر کند. بنابراین متہمان زن باید در روابط خود با نگہبانان احتیاط زیادی کنند تا فشارہای احتمالی را تا حد ممکن کنترل کنند.

سوء رفتار احتمالی مقام‌های بهداری: گاهی مسئولین بهداری فرد بازداشت شده را ابتدا یک متهم و بعد بیمار محسوب می‌کنند و مشکلات پزشکی متهمان را به سختی باور می‌کنند. همچنین این مسئولین گاهی به طور واضح از موقعیت خود سوء استفاده می‌کنند.
برای مثال:

برخی فعالان زن مورد آزار جنسی مقام‌های بهداری قرار گرفته‌اند. در این موارد توصیه می‌شود حتی الامکان اعتراض کرده و تذکر دهید که درست رفتار کنند. اگر صلاح نمی‌بینید به طور مستقیم به رفتار نامناسب مقام بهداری اشاره کنید، می‌توانید مانع ادامه‌ی معاینه و خواهان بازگشت به سلول خود شوید. در مواردی که فرد بازداشت شده اعتراض کرده پزشک و پرستار عمدتاً دستپاچه شده و رفتار خود را تغییر داده‌اند.

پزشکان بهداری گاه از سر بی‌احتیاطی و گاه به عمد برای بیمارانی که احتیاج ندارند داروهای روان گردان تجویز می‌کنند. این داروها می‌توانند عوارضی مانند اختلال در حافظه کوتاه مدت، گیجی و خستگی مفرط داشته باشند و در مواردی اعتیادآور هستند. اگر پیش از بازداشت سابقه افسردگی و یا اختلال‌های دیگر دارید تأکید کنید که دارویی که پیش از این مصرف کرده‌اید برای شما تجویز شود.

فشارهای روانی و استفاده از صدا: انتظار داشته باشید که در بازداشتگاه صداهای گوناگونی از جمله فریاد، گریه و حتی زوزه حیوانات را بشنوید. گاه این صداها زاده ذهن نگران و تحت فشار شما است و گاه به عمد و به قصد افزایش رعب و وحشتتان پخش می‌شود. بخشی از این صداها نیز ممکن است از خارج از محیط زندان و یا محوطه بیرون سلول‌ها باشد. برای مثال در زندان اوین، به هنگام شب، نگهبان‌ها برای اینکه نشان دهند بیدار هستند، هر چند وقت یکبار فریادهایی بلند سر می‌دهند. تا آنجا که می‌توانید این صداها را نادیده بگیرید و به خود یادآوری کنید که آن‌ها در نهایت ارتباطی با شما ندارند.

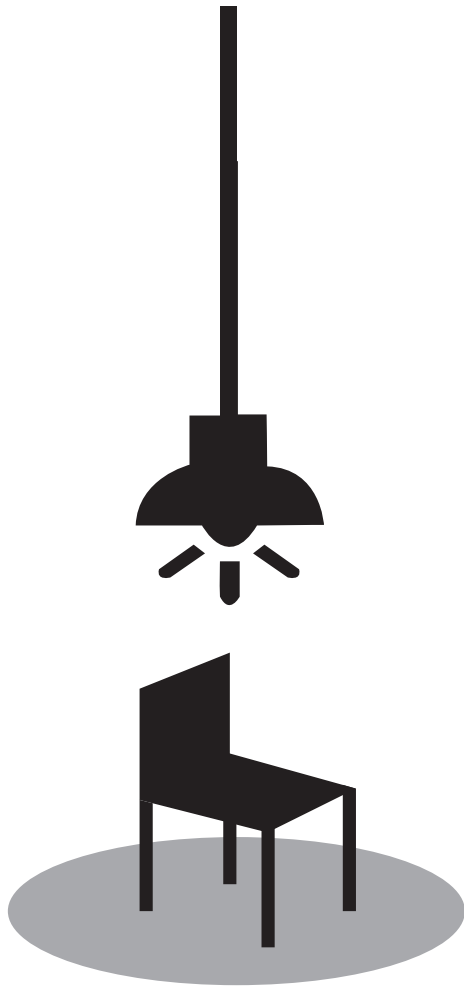
فشارهای روانی و انتقال به بازجویی: معمولاً هنگام انتقال به اتاق بازجویی، به شما چشم‌بند زده و شما را در راهروها می‌چرخانند. حتی ممکن است شما را تا یک ساعت در راهرو محل بازجویی رو به دیوار و با چشم‌بند رها کرده و بعد به اتاق بازجویی منتقل کنند. این اقدام‌ها تنها برای سردرگم کردن و نگران ساختن هر چه بیشتر شما است.

آمادگی برای بازجویی از پیش از دستگیری

اگر فعالیت شما گروهی است با دیگر اعضای گروه در مورد بازداشت و پرسش‌های احتمالی بازجویی جلسه داشته باشید و تلاش کنید در مورد کیفیت کارتتان، تبعات احتمالی و پاسخ‌های لازم به درک ذهنی مشترکی برسید. سعی کنید پاسخی مشترک و معقول داشته باشید و تا حد ممکن خارج از این چهارجوب جواب ندهید. این شیوه مفیدی برای فعالان بوده است.

اگر کسی از مجموعه شما بازداشت شد بعد از آزادی به کسانی که در موردشان از سؤال شده اطلاع دهد و تلاش کند تمام اطلاعات درست یا غلط، کم اهمیت و مهمی را که در مورد آنها به بازجوها گفته منتقل کند. بدین ترتیب دیگر اعضا در صورت دستگیر شدن با شنیدن اطلاعات بازجو خود را نمی‌بازند.

۶. بازجویی

بازجویی و اعتراف‌گیری در سیستم قضائی ایران از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. در بخش عمده‌ای از پرونده‌های فعالان به جز سخنان خود متهم و یا اعترافات اشخاص دیگر، هیچ مدرک دیگری وجود ندارد. به همین دلیل رفتار و در نهایت مقاومت متهم در حین بازجویی مسئله‌ای سرنوشت‌ساز است. مقاومت طی بازجویی به معنای سکوت اختیار کردن و یا مقابله با بازجو نیست، بلکه به معنای تسلیم نشدن و خود را نباختن است. اگرچه مقاومت معمولاً دشوار است اما در نهایت به نفع شما است زیرا احتمال محکومیت و مجازات را کاهش می‌دهد.

بسیاری از فعالان پیش از دستگیری با روش‌های احتمالی بازجویی تا حدی آشنا هستند. اما چون شرایط بازجویی به عوامل بسیار متعددی بستگی دارد پیش‌بینی رفتار بازجو کار دشواری است. در عین حال بسیاری از فعالان سیاسی در ایران با خشن‌ترین برخورد دولت مواجه نمی‌شوند. بازجویان معمولاً به ترکیبی از «شکنجه سفید» یا همان فشارهای روحی و روانی و ضرب و شتم‌های نه‌چندان شدید متوسل می‌شوند. به طور کلی بسیاری از فعالان بیش از فشار جسمی از فشار روحی و فضای وحشت زندان رنج می‌برند. بخش عمده‌ی این فشار روحی، ناشی از عدم دسترسی زندانی به اطلاعات است. اطلاعاتی مانند: کجا هستم؟ اتهاماتم چیست؟ چه مدارکی علیه‌ام وجود دارد؟ با من چگونه رفتار خواهد شد؟

آگاهی قبلی از اتفاقاتی که احتمالاً برایتان روی خواهد داشت، هراس شما و در نتیجه فشار روحی زندان را کاهش خواهد داد.

مراحل بازجویی: بازجوها در ابتدا مشخصات شما را گرفته و سپس به طرح سؤال می‌پردازند. آنها در پایان دوره بازجویی از شما می‌خواهند دفاع آخر خود را بنویسد. سپس با تنظیم گزارش پرونده را به بازپرسی ارسال می‌کنند. توجه داشته باشید که بازجویی لزوماً روندی متداوم ندارد و ممکن است میان مراحل مختلف فاصله بیافتد. گاهی ممکن است روزها و هفته‌ها وقفه ایجاد شده و دوباره فرآیند بازجویی آغاز شود.

ممکن است افراد متعددی از شما بازجویی کنند. برای مثال ممکن است تیم بازجویی بعد از مدتی تغییر کند. در مواردی پیش آمده که بازجویی یک نفر با تیم بازجویی اولش تمام شده و بعد از مدتی (چند روز یا چند هفته) تیم جدید بازجویی وارد شده و همه چیز از نقطه صفر شروع شده است.

در بازپرسی از شما یک رشته سوال خواهد شد که ممکن است چند جلسه طول بکشد، سپس پرونده تکمیل و با صدور کیفرخواست به دادگاه ارسال می‌شود. در اکثر مواقع پس از این مرحله متهم تا زمان تشکیل دادگاه به حال خود رها می‌شود. این احتمال نیز وجود دارد که شما با قید وثیقه، کفالت و یا ضمانت آزاد شوید.

مهم ترین فشارها، فشارهای روحی بود. فشارهای جسمی مثل ضرب و شتم و ... اثر محدود و گاهی برعکس دارند. اما تحمل سلول انفرادی، جلوگیری از تماس و ملاقات با خانواده، نداشتن بازجویی و ... بسیار دشوار بود.

۷. رفتارها و اقدام‌های معمول بازجوها

بازجویی یک بازی روانی است که مهمترین هدف آن گرفتن اطلاعات است. برای رسیدن به این هدف بازجوها معمولاً از روش آزمون و خطا استفاده می‌کنند. آنها در مراحل مختلف تاکتیک‌های خود را تغییر می‌دهند تا بهترین راه را برای گرفتن اطلاعات از زندانی پیدا کنند. برخی ترفندهای معمول بازجویی شامل موارد زیر است.

فاش کردن برخی اطلاعات: طی بازجویی (معمولاً اولین جلسه) بازجو برخی از مدارکی را که درباره شما جمع آوری شده فاش می‌کند تا شما تصور کنید اطلاعات بسیاری از فعالیت‌های شما دارند و مقاومت بی‌نتیجه خواهد بود. آنها حتی ممکن است حرف‌ها و تک‌نویسی (راست و یا دروغ) سایرین را به شما نشان دهند. به خاطر داشته باشید که بازجو همه چیز را درباره شما نمی‌داند و تنها تلاش دارد این چنین وانمود کند. اگر آنها به تمام فعالیت‌های شما آگاه بودند نیازی به گفتگو و گرفتن اطلاعات از شما نداشتند.

بازجوی خوب و بازجوی بد: یکی از معمول‌ترین شگردهای بازجویی که در تمام دنیا استفاده می‌شود حضور یک بازجوی «خوب» و یک بازجوی «بد» است. در این روش یک بازجو به شما فشار آورده و شما را آزار می‌دهد و بازجوی دیگر شما را دلداری داده و وانمود می‌کند که نگران منافع و وضعیت شما است. استفاده از بازجوی خوب و بازجوی بد روش بسیار مؤثری برای گرفتن اطلاعات از زندانی است زیرا به دنبال فشارهای زندان و بازجویی، متهم بیش از همیشه به محبت و حمایت احتیاج دارید و رفتار بازجوی خوب می‌تواند بسیار فریبنده باشد. در حقیقت اما بازجوی خوب و بازجوی بدی وجود ندارد و هر دو شخصیت هدفی مشترک دارند.

دروغ‌گویی: بخش عمده‌ی سخنان بازجویان دروغ است. آنها اکثراً اظهارات کذب خود را با مطالب راست می‌آمیزند تا تأثیر بازی روانی خود را بیشتر کنند. برای مثال آنها ممکن است روزنامه جعلی را برای بحرانی بودن شرایط خارج از زندان به شما نشان دهند. برخی از دروغ‌های معمول بازجویان عبارتند از: ادعاهای آنها در مورد اطلاعاتی که از فعالیت‌های شما دارند، ادعای آگاهی از روابط نزدیک و خصوصی شما و حتی داشتن مدارکی مانند عکس و فیلم، دروغ گفتن در مورد بیمار شدن و یا حتی مرگ نزدیکانتان، و این ادعا که کسی نمی‌داند شما بازداشت شده‌اید.

در همین حال دروغ‌ها و بازیهای روانی دوران بازجویی تنها به اتاق بازجویی محدود نمی‌شود. مثلاً ممکن است در سلول خود صداهای ساختگی بشنوید. به حرف‌هایی که تصور می‌کنید تصادفی در زندان شنیده‌اید اعتماد نکنید. چند فعال سابق تجربه شنیدن سناریوهای ساختگی (مانند دستگیری دیگر دوستان و همکارانشان و یا اعتراف آنها) را در راهروهای زندان داشته‌اند که بعدها مشخص می‌شود کاملاً ساختگی بوده است.

ایجاد فضای رعب و وحشت: پس از دروغ‌گویی، القاء نگرانی و به وحشت انداختن زندانی یکی از معمول‌ترین تاکتیک‌ها برای به سخن واداشتن او است. در صورتی که شما در بند امنیتی نگهداری می‌شوید، به احتمال زیاد در تمام دوران بازجویی چشم‌بند خواهید داشت. بازجو گاهی پس از ورود به اتاق برای مدت طولانی با شما حرف نمی‌زند و شما تنها صدای ورق زدن کاغذهای او و یا تکان صندلی را خواهید شنید. همانطور که پیش از این اشاره شد، از پیش از بازجویی نیز با پخش صدا، نگاه داشتن شما در وضعیت بی‌خبری، جلوگیری از تماس با خانواده و گاهی بازجویی نشدن برای چند هفته، نگرانی و درگیری ذهنی شما را تقویت می‌کنند.

تهدید: تهدید یکی از رایج‌ترین روش‌های بازجویی است. برخی از تهدیدهای معمول عبارتند از: تهدید به گرفتن مجازات سنگین از قاضی، آسیب رساندن به خانواده، شکنجه، تجاوز جنسی و استفاده از دروغ سنج. افرادی که به جرایم سنگینی همچون مبارزه مسلحانه متهم شده و یا به دلایلی نیروهای امنیتی حساسیت ویژه‌ای نسبت به آنها دارند، معمولاً با ادعای اعدام خودسرانه و سریع نیز مواجه می‌شوند.

شکنجه جسمانی: ضرب و شتم، سر پا نگه داشتن طولانی مدت، سر پا نگه داشتن در شرایط غیر متعادل، بیدار خوابی طولانی مدت و ریختن آب سرد از جمله معمول‌ترین شکنجه‌های جسمی هستند.

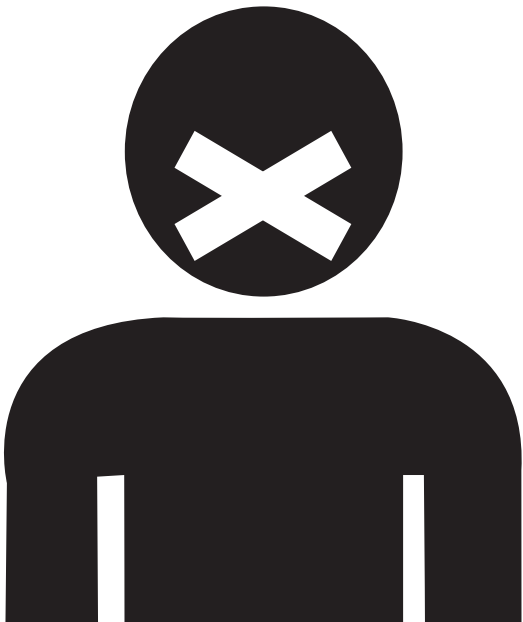
شکنجه روحی: توهین، فحاشی، تهدید، تحقیر و ورود به موضوعات مربوط به روابط شخصی از جمله روابط جنسی و تراشیدن موهای سر و صورت.

شکنجه جنسی: شکنجه جنسی فعالان، چه از طریق تهدید جنسی نسبت به خود زندانی یا اطرافیان او، الفاظ رکیک و فحاشی جنسی، آزار جنسی و تجاوز از روش‌های معمول فشار و اعتراف‌گیری از فعالان مرد و زن محسوب می‌شود.

محبت: برای برخی از فعالان حرکات محبت‌آمیز بازجویان بخصوص پس از دروهای از خشونت و فشار شدید یکی از تاکتیک‌هایی است که مقابله با آن بسیار دشوار است. بسیاری در واکنش به محبت بازجو می‌شکنند.

۸. مؤثرترین روش‌ها برای فاش نکردن اطلاعات مهم طی بازجویی

شاید مهمترین موضوعی که هنگام بازجویی باید به خاطر داشته باشید این است که بازجویی یک بازی روانی و نمایشی هدفمند برای گرفتن اطلاعاتی است که در نهایت به ضرر شما و فعالیت‌هایتان است. بنابراین برای مصون ماندن از آسیب‌های جدی این بازی باید تا آنجا که می‌توانید با این بازی آشنا شوید.

همانطور که پیشتر اشاره شد روند بازجویی نوعی آزمون و خطا است و بازجو بسته به اینکه واکنش شما چیست صحنه بازی را تغییر می‌دهد تا بهترین نتیجه را کسب کند. بنابراین روش‌های مقاومت و مقابله شما نیز باید متنوع باشد و باید انتظار غافلگیر شدن را داشت.

واضح است که بازجوها بیشتر از شما تجربه بازجویی دارند و برای این کار آموزش دیده‌اند. این مسأله و همچنین توانایی‌ها و اقتداری که بازجو به خاطر موقعیتی که در آن قرار دارد از آن برخوردار است، باعث می‌شود بازجو در اکثر مواقع در موضع قدرت و زندانی در شرایط آسیب‌پذیر باشد. اما این عدم برابری قدرت به این معنا نیست که زندانی نمی‌تواند در شرایط حساس دست بالا را داشته باشد؛ زندانی می‌تواند کنترل نسبی روند بازجویی را در دست داشته باشد. این کار اما باید با دقت و حساسیت بالایی انجام گیرد. بازجو نیز مانند هر کس دیگری می‌خواهد حس کند که فرد زیرکی است و کار خود را که گرفتن اطلاعات است به خوبی انجام می‌دهد. به همین دلیل یکی از مؤثرترین تاکتیک‌هایی که فعالان هنگام بازجویی به کار می‌برند بازی‌ای است که در آن نه تنها بازجو تحقیر نمی‌شود بلکه حس خودبزرگ‌بینی‌اش تقویت می‌شود.

شما هم می توانید با بازجوی خود بازی کنید...

برخی از فعالان تصور می کنند سکوت کردن و طفره رفتن از پاسخ بهترین راهکار بازجویی پس دادن است. اما پس از بازداشت و بازجویی متوجه می شوند سکوت مطلق و طفره رفتن زیاد بازجو را عصبانی تر می کند و ممکن است بازجویی را طولانی تر کند. یکی از روش های مؤثر این است که پس از مدتی مقاومت، به گونه ای رفتار کنید که گویی دیگر خود را باخته اید و می خواهید اطلاعاتی را فاش کنید. البته نقش خود باختن باید با ظرافت اجرا شود تا نتیجه عکس ندهد.

عدم اعتماد: هیچگاه به بازجوی خود اعتماد نکنید. اولین سپر دفاعی شما در بازجویی عدم اعتماد است. فرض را بر این بگذارید که بازجو در اغلب موارد در حال دروغ گفتن و فریب دادن است. هیچ صحبت دوستانه، معمولی و بدون هدفی بین شما و بازجو وجود ندارد. این نکته را در تمام طول بازجویی به صورت مداوم به خود یادآوری کنید.

پافشاری برای مشخص شدن موارد اتهامی: از نظر حقوقی، بازجو اجازه ندارد از متهم سؤالاتی بپرسد که ارتباطی با جرائم تفهیم شده به او ندارد. برای مثال اگر شما متهم به تبلیغ علیه نظام از طریق انتشار وبلاگ هستید، بازجو قانوناً نمی تواند از شما در مورد نوشیدن مشروبات الکلی بپرسد. بنابراین متهم نیز به هیچ وجه ملزم نیست خارج از چهارچوب مطالب مربوط به اتهام با بازجو صحبت کند. در صورتی که تا پیش از بازجویی تفهیم اتهام نشده اید بر روشن شدن موارد دقیق اتهامی خود تاکید کنید و اگر بازجو سوالی نامرتبط با اتهام تفهیم شده از شما پرسید، به او یادآوری کنید که سؤال ارتباطی با اتهامات وارده به شما ندارد. با وجودی که پافشاری بر رفتار قانونی می تواند فشارها علیه شما را شدت بخشد، اما یادآوری حقوق قانونی تان به بازجو امری عمدتاً مفید است.

مخفی کردن نقاط ضعف و ایجاد سنگر مجازی: در حین بازداشت و بازجویی شما به هر عامل فشاری که بیشتر حساسیت نشان دهید بازجو از آن بیشتر استفاده می کند. چرا که متوجه می شود آن عامل روش مؤثری برای گرفتن اطلاعات از شما است. بنابراین فاش شدن نقاط ضعف شما می تواند باعث شود متحمل فشار زیادی شوید. مؤثرترین روشی که فعالان در این زمینه اتخاذ کردند استراتژی «سنگر مجازی» است. آنها تمام تلاش خود را به کار برده اند که نقاط ضعف واقعی خود را فاش نسازند و یا در صورت دست گذاشتن بازجو بر آن ها سعی کرده اند آن ها را کم اهمیت جلوه دهند. علاوه بر این، فعالان تظاهر کرده به مسائلی که در حقیقت نقاط قوت آنها بوده حساس هستند.

اگر بازجو ادعا می کند از روابط خصوصی شما آگاه است، اما این موضوعی است که شما به آن حساس نیستید زیرا از قبل با خانواده خود صحبت کرده‌اید و از آنها خواسته‌اید که در صورت دستگیری شما بگویند که شما با دوست دختر و یا پسر خود نامزد هستید، می توانید از این موضوع به عنوان یک نقطه ضعف مصنوعی استفاده کنید. هر بار که بازجو تهدید به افشای روابط خصوصی شما می کند، می توانید با نگرانی و دستپاچگی چنین وانمود کنید که این مساله خیلی برای شما مهم است. مراقب باشید که در موارد مختلف به گونه ای عمل نکنید که استراتژی شما برای بازجو فاش شود.

توازن بین مقاومت و ژست همکاری: یکی از مهم‌ترین نکاتی که باید در تمام مراحل بازجویی در نظر گرفته شود ایجاد توازنی بین مقاومت و در نتیجه ناراضی کردن بازجویان با میزان ژست عدم مقاومت به شکل دادن اطلاعات کم اهمیت است. این کار در در واقع بهینه کردن میزان دادن اطلاعات با مقاومت است به شکلی که کمترین تبعات متوجه فرد و نزدیکانش شود. ژست مقاومت باعث جسورتر شدن بازجوها می شود. به طور کلی تلاش کنید به گونه ای تحریک کننده صحبت نکرده و بازجو را تحقیر نکنید. ادعای قوی بودن و بی تأثیر بودن تهدید و ضرب و شتم یا به اصطلاح رجزخوانی در بسیاری از موارد باعث می شود فشار بیشتری بر شما وارد شود. ژست وادادگی کامل هم بازجوها را به طمع می اندازد. به خصوص توجه داشته باشید که اگر از ابتدا خود را ببازید و تسلیم شوید بازجو بیشتر تشویق شده و فشار بیشتری به شما وارد می کند.

درجه بندی اهمیت اطلاعات: بین تصمیم برای صحبت کردن و شکستن در بازجویی تفاوت قائل شوید. شکستن واگذاری نسبتاً تمام عیار خود به بازجو است. شما می توانید حتی در زمان صحبت کردن نیز اقتدار خود را حفظ کنید. قاعدتاً هدف اول شما باید حفظ هر نوع اطلاعاتی باشد. اما اگر در راستای ژست همکاری به نقطه‌ای رسیدید که باید اطلاعاتی را در اختیار بازجو قرار دهید، به نوع اطلاعاتی که فاش می کنید توجه بسیاری کنید. در این شرایط می توانید شروع به حرف زدن در مورد یک سری مسائل عمومی و علنی بکنید. برای مثال یکی از فعالان پس از چند روز فشار شدید اعتراف کرده بود که در سایت‌های خارجی مقاله نوشته است. اما از آنجایی که او این مقالات را با نام خود منتشر می کرده و تنها کافی بوده بازجو نام او را جستجو کند، این اعتراف تأثیری در پرونده او نداشته است. با این حال گفتن همین موضوع باعث شده فضای بازجویی آرام‌تر شود.

در این موارد بهتر است از پیش در مورد اعترافات امن خود تا حدی فکر کنید. تحت فشار بازجویی، تصمیم گیری در مورد میزان اهمیت مسئله ای که می خواهید به آن اعتراف کنید دشوار خواهد بود و تصمیماتی که شما از پیش در این زمینه گرفته‌اید می تواند بسیار مفید باشد. توجه داشته باشید اعتراف به مسائل عمومی و قابل دسترس نباید سریع صورت بگیرد. باید صبر کرد تا کمی فشار افزایش یابد و بعد این سخنان را بگویید. در صورتی که افشای اطلاعات کم‌اهمیت بدون فشار صورت بگیرد، برای بازجو توهم گرفتن امتیاز از زندانی بوجود نخواهد آمد.

شرایط اعتراف اخلاقی: درحین بازجویی چنانچه مجبور به اعتراف شدید سعی کنید موضوع را بیشتر حول فعالیت های خودتان نگه دارید و در اعترافات خود از درگیر کردن دیگر فعالان تا حد امکان خودداری کنید. هر چند رعایت این مسئله به صورت مطلق همواره امکان پذیر نیست اما باید تلاش کرد که از درگیر کردن دیگران در اعترافات خودداری شود. این مسئله هم از نظر اخلاقی و هم از جهت پیچیده‌تر نشدن پرونده مهم است.

رد و توجیه شواهد: در هر موضوعی تا آن جا که می توانید کلیات یا بخشی از آن را تکذیب کنید. مثلاً بودن در مکانی را تکذیب کنید و یا نوع حضور خود را رد کنید (مثلاً بگویید: من تنها رهگذر بودم و یا در زمانی دیگر در آنجا بودم). اما احتیاط کنید که از این روش به شکلی استفاده نکنید که لوث شود و کاربرد خود را از دست بدهد.

بر ملا شدن دروغ‌های احتمالی: اگر مجبور به دروغ گفتن شدید نگران بر ملا شدن آنها نباشید. در اکثر موارد بازجو می‌داند که شما در بازجویی احتمالاً صادق نخواهید بود. پنهان کردن حقایق برای کسانی که به گونه‌ای مسالمت آمیز برای حقوق خود مبارزه می‌کنند یک حق و گاهی وظیفه‌ای اخلاقی است. شما می‌توانید تا جایی که ممکن است از مطالبی که گفته‌اید دفاع کنید حتی اگر این مطالب صحت نداشته باشد. نهایتاً در صورتی که امکان ادامه آن را نداشتید با گفتن تنها این نکته که "خبر نداشتم" و یا "فراموش کرده بودم" مسأله را فیصله دهید. در همین حال در نظر داشته باشید پس از فاش شدن دروغ، بازجو معمولاً از این مسأله به عنوان عاملی برای تحت فشار گذاشتن شما استفاده خواهد کرد و با دروغگو خواندن شما سعی می‌کند از شما اعترافات بیشتری بگیرد.

"شکستن" به معنای پایان مقاومت نیست: همان گونه که پیشتر تاکید شد فعالان از توانایی‌های متفاوتی برخوردارند و در نهایت در شرایط متفاوتی بازجویی می‌شوند. ممکن است فعالی تحت فشار بازجویی توانایی مقاومت خود را از دست بدهد و اصطلاح بشکند. اگر چنین شرایطی برای شما پیش آمد بدانید شکستن مقطعی شما به این معنا نیست که توانایی مقاومت شما کاملاً از بین رفته است. شما می‌توانید پس از قدرت‌یابی دوباره، قسمتی یا تمام حرف خود را انکار و یا تکذیب کنید. این تکذیب می‌تواند به چند صورت روی دهد. شما می‌توانید بگویید:

۱) من تحت فشار مجبور شدم دروغ بگویم ولی راستش چیز دیگری است،

۲) منظور من چیز دیگری بود، و یا

۳) فراموش کرده بودم.

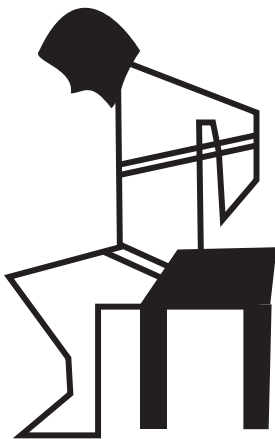
رو در رو شدن با دوستانان: بعضی از فعالان در بخشی از بازجویی با دوستان خود رو برو شده‌اند. در چنین شرایطی شما باید انتظار داشته باشید که دوستانان را مشغول اعتراف علیه شما، خود یا دیگران، در حال شکنجه و ضرب و شتم، در حال گریه و زاری و دیگر شرایط نامناسب ببینید. ممکن است حتی دوستان به شما توصیه کند که مثل او اعتراف کنید و دست از مقاومت بکشید. انتظار رویارویی با چنین مواردی را از قبل داشته باشید و سعی کنید بتوانید چنین شرایطی را مدیریت کنید و خود را نبازید. اگر لازم می‌بینید می‌توانید رو به دوستان بگویید که حتماً تحت فشار این حرف‌ها را می‌زند و اعترافاتش حقیقت ندارد.

فرصت خریدن: در برخی شرایط، به خصوص طی بازجویی توسط «بازجوی خوب»، شما می‌توانید با گفتن این که به من اجازه دهید چند روز در مورد سخنان شما فکر کنم برای خود وقت بیشتری بخرید. شما از تحولات بازجویی آگاه نیستید و ممکن است سپری شدن زمان به تنهایی باعث شود از نقطه حساسی عبور کنید.

استفاده از جنسیت: در حالیکه فعالان زن تنها به صرف زن بودن خود در موارد بسیاری تحت فشارهای جنسی و فیزیکی شدیدی قرار می گیرند و از جنسیتشان علیه آنها استفاده می شود، بسته به شرایط، آنها می توانند از جنسیت خود به عنوان یک لایه محافظتی نیز استفاده کنند. برای مثال اگر در هنگام بازجویی احساس کردید شما و بازجو در اتاق تنها هستید، می توانید اعتراض کنید و خواهان حضور شخص دیگری در اتاق و یا بازشدن در اتاق بازجویی شوید.

همچنین اگر بازجو از شما در ساعات غیر متعارف (پس از تاریکی هوا و یا صبح خیلی زود) بازجویی می کند می توانید به آن اعتراض کنید. در موارد متعدد نشان دادن حساسیت به این موضوع باعث می شود بازجو در برخورد با شما با دقت بیشتری رفتار کند.

شکنجه جسمانی: جمهوری اسلامی سابقه طولانی در توسل به شکنجه جسمی و بدرفتاری با زندانیان دارد. در دهه شصت، زمانی که حاکمیت احساس امنیت کمتری می کرد فعالان سیاسی و مدنی قربانی شکنجه های شدیدی شدند. در ایران امروز فعالان قومی و عقیدتی و گروههای مخالف و منتقد مانند کردها، عرب ها، بلوچ ها، بهائیان و مجاهدین خلق بزرگترین قربانیان شکنجه هستند. متأسفانه استراتژی چندان مفیدی برای مقابله با شکنجه شدید وجود ندارد. هر انسانی ممکن است تحت شکنجه شدید بشکند و حاضر به گفتن اعترافات حقیقی و یا ساختگی شود. اما دانستن چند مورد در این راستا مفید است:

(۱) بازجو عمدتاً به دروغ می گوید که شکنجه ی فیزیکی را شدیدتر خواهد کرد و حتی ممکن است تظاهر کند در حال آماده شدن برای انجام شکنجه شدیدتر است.

(۲) توانایی افراد در تحمل ضرب و شتم فیزیکی متفاوت است. اما افراد زیادی تحت شکنجه های شدید هم توانسته اند مقاومت کنند و تحمل شما هم در زمینه ممکن است بالا باشد.

(۳) به خاطر داشته باشید کسی که برای به دست آوردن خواسته های خود متوسل به زور و خشونت میشود در موضع ضعف قرار دارد و سرآمدن تحمل شما به معنای ضعفتان نیست.

دو استراتژی متفاوت برای مقابله با ضرب و شتم و شکنجه وجود دارد و شما باید بسته به شرایطتان در مورد روش درست تصمیم بگیرید. گاه ترکیبی از این دو روش میتواند کمک کننده باشد:

داد و فریاد: در شرایطی که تصور میکنید در معرض شکنجه فیزیکی شدید خواهید بود می توانید در آغاز ضرب و شتم ها داد و فریاد و هیاهو کنید. معمولاً سربازجو ترجیح می دهد بازجو از روش هایی غیر از فشار فیزیکی برای اعتراف گیری استفاده کند. بنابراین تلاش برای جلب توجه در زمان ضرب و شتم می تواند روش مؤثری باشد، چرا که ممکن است بازجو نخواهد دیگر همکارانش از ماجرا باخبر شوند.

از حال رفتن: اگر پیشتر طی بازجویی مورد ضرب و شتم قرار گرفته و بر این باورید که احتمالاً متحمل شکنجه شدیدی خواهید شد می توانید طی اولین ضربات خود را سریع آسیب دیده جلوه داده، بی حال شده و غش کنید تا در نظر بازجو ضرب و شتم بیشتر شما بی فایده به نظر بیاید.

گزارش شکنجه: هر نوع شکنجه ای را به بهداری اطلاع دهید. در صورتیکه در سلول انفرادی نگهداری می شوید می توانید از نگهبان بخواهید که کاغذ و خودکار بیاورد تا شما درخواست مراجعه به بهداری کنید.

بازجویی دسته جمعی و موازی

بازجویی گروهی و موازی برای زندانی به مراتب سخت تر و پیچیده تر از اشکال دیگر بازجویی است چون هر حرف جزئی شما می تواند به دوستانتان منتقل شده و به این واسطه اطلاعات بیشتری از آنها گرفته شود و این روند با تکرار حرف های دوستانتان به شما تکرار شود. شما تلاش خود را بر این بگذارید که حتی الامکان اولین نفری نباشید که شروع به فاش کردن اطلاعات می کند.

طی بازجویی های جمعی ممکن است یکی از دوستانتان را که تحت فشارهای بازجویی شکسته است با شما روبرو کنند تا از شکست او برای افزایش فشار روانی شما استفاده کنند. در این سناریو دوست شما ممکن است به شما بگوید: «من اعتراف کرده ام بنابراین بهتر است تو نیز از مقاومت دست برداری.» او ممکن است حتی به برخی از اعتراف های خود نیز اشاره کند. شما در چنین شرایطی می توانید در مقابل دوستان سخنانش را رد کرده و بگویید: "این سخنان صحت ندارد و من نمی دانم که تو چرا چنین حرفی را می زنی." حتی اگر سخنان دوستان راست هم باشد، شما به خاطر مسئولیتی که نسبت به خود، جمع و آرمانهای خود دارید از نظر اخلاقی موظف نیستید اعترافات او را تأیید کنید.

۱۹. اعتراف

در تمام بازجویی‌ها فشار برای اعتراف علیه خود و تک نویسی علیه دیگران وجود دارد. نوشتن اعترافات بر روی کاغذ مرحله آخر بازجویی است. مستندات پرونده شما، نوشته‌های شما است و نه حرف‌هایی که بین شما و بازجو رد و بدل می‌شود. اعترافات مکتوب مدرکی است که علیه شما در دادگاه استفاده می‌شود.

مقاومت و عدم اعتراف: هدف اول شما اعتراف نکردن (و همچنین خودداری از تقاضای عفو) است. در این راستا می‌توانید از استراتژی وقت کشی که پیش‌تر به آن اشاره شد استفاده کنید. روی هم رفته تلاش کنید که برای جواب به سوالات بازجو عجله نکنید؛ مکث کرده و به سؤال‌ها و پاسخ خودتان فکر کنید.

پاسخ‌های گنگ: در صورت افزایش فشارها به جای بحث در مورد فعالیت‌هایتان و افراد دیگر، به بحث‌های کلی در مورد اوضاع کشور مثلاً در مورد مشکلات اقتصادی و مشکلات جوان‌ها بپردازید. تا آنجا که قادر هستید پاسخ‌های قاطع و شفاف بنویسید و از عبارت‌هایی همچون: دقیقاً اطلاع ندارم، شاید و احتمال دارد استفاده کنید.

ناخوانا نوشتن: ناخوانا و درهم نوشتن و خط خوردگی زیاد نیز مفید است. دستکم در یک مورد اعترافات فعالی که به خاطر شکنجه زیاد با دست لرزان نوشته شده بود از پرونده‌نهایی حذف شده زیرا می‌توانسته مدرکی بر حال نامساعد او باشد.

نوشتن پاسخ‌های مورد نظر: بازجوها معمولاً پیش از این که شما جواب‌های خود را بنویسید، آنها را با شما مرور می‌کنند. صرف نظر از این که با بازجو بر سر چه پاسخی به توافق رسیدید، بدون درگیر شدن در نهایت پاسخ مورد نظر خود را بنویسید. گاه ممکن است بازجو چندین دفعه نوشته شما را پاره کند. هدف بازجو این است که در نهایت شما را مجبور کند آنچه که او می‌خواهد بنویسید. اما حواستان باشد مجبور نشوید اطلاعات اضافه بر آنچه پرسیده‌اند بدهید، یا آنچه بازجو می‌خواهد بنویسید. می‌توانید برای کم شدن فشار، هر بار که مجبور می‌شوید دوباره مطالب خود را بنویسید، جمله‌بندی‌ها را نسبت به بار قبل تغییر دهید. این یک بازی روانی است. در نظر داشته باشید همان قدر که شما خسته می‌شوید بازجوی شما هم خسته و عصبی می‌شود، با این تفاوت او برای شرکت در این بازی پول می‌گیرد، و ایمان و اعتقادی به اصل بازی ندارد.

توجه ویژه به سؤالی که پاسخ آری یا خیر دارند: به سؤال ها با دقت بسیار زیادی جواب دهید. بعضی سؤال ها جواب بله یا خیر دارند که یک نوع اعتراف گیری است. به این سؤال ها پاسخ کوتاه ندهید. ممکن است بازجو برگه شما را بارها پاره کند اما پاسخ آری یا نه به این سؤال ها می تواند سرنوشت قضایی شما را رقم بزند.

موضع اخلاقی در اعتراف: اگر وادار شدید در مورد دیگران اعتراف کنید بهتر است به نوشتن اطلاعات کم خطر و عمومی بپردازید؛ مثلاً به سابقه علمی افراد، اینکه فرد خوبی است، و چگونگی آشنایی با او (در صورتی که بی ارتباط به فعالیت های شما باشد) اشاره کنید. گاهی می توانید در مورد برخی از فعالیت های عمومی افراد دیگر که مطمئن هستید در دسر ساز نیستند صحبت کنید. سعی کنید قبل از دستگیری با دوستانتان هماهنگ کنید که در شرایط اضطراری، چه مواردی از روابط و سوابق آنها را می توانید فاش کنید. این آمادگی کمک می کند که در زمان بازجویی دوست شما هم از موارد فاش شده باخبر باشد و آسیب کمتری ببیند.

پاسخ کتبی به سؤال های شفاهی: در صورتی که بازجو سؤال خود را شفاهی مطرح کرده و از شما می خواهد با خالی گذاشتن چند خط شروع به نوشتن پاسخ کنید، شما در ابتدای جواب خود سؤال را بنویسید. برای مثال بنویسید، "پاسخ من به سؤال ... این است."

تاریخ و صفحه گذاری: پس از پایان پاسخ، قسمت سفید کاغذ را خط زده و جایی برای نوشتن بیشتر نگذارید. همچنین دقت کنید که تمام صفحات شماره گذاری شده و تاریخ آن مشخص باشد. در یک مورد، نبود تاریخ بر روی صفحه اعتراف باعث شده سخنان یک متهم در رابطه با رویدادهایی که بعد از بازجویی او صورت گرفته استفاده شود.

انکار "اعترافات": در صورتی که تحت فشار و شکنجه وادار به اعتراف شدید، می توانید غیر مستقیم به این فشارها اشاره کنید و فرضاً بنویسید با توجه به شرایطی که در آن هستید، یا با توجه به نگرانی هایی که دارید، این مطلب را می نویسید. بعدها این عبارت ها می تواند مفید باشد. همچنین می توانید در پایان هر ورق بنویسید که این مطالب را تحت فشار بازجو نوشته اید. به دلیل واکنش شدید احتمالی بازجو به انکار مستقیم اعترافات مکتوب، این مسأله ممکن است در عمل کاربرد زیادی نداشته باشد و استفاده از روش های غیر مستقیم انکار در عمل شدنی تر باشد.

اعتراف و مصاحبه تلویزیونی: تا آن جا که در توان دارید در مقابل درخواست مصاحبه و یا اعتراف تلویزیونی مقاومت کنید زیرا اعتراف تلویزیونی بی ضرر و یا کم ضرر دشوار است. هر جمله ای که شما در ویدیو بگویید می تواند ویرایش شده و در نهایت علیه شما و یا شخص دیگری به کار رود. مواردی وجود دارد که سخنان یک فعال در مورد یک واقعه خاص در رابطه با واقعه ای کاملاً متفاوت و علیه فعالان دیگر استفاده شده است. این که سخنان ضبط شده شما در کجا و چگونه استفاده خواهد شد در کنترل شما نیست و امتناع از مصاحبه تصویری در عمل بهترین راه است.

تپق، لکنت و تکان‌های غیر عادی: شما در مصاحبه‌ی تلویزیونی نمی‌توانید از اکثر روشهایی که در اعتراف نوشتاری به کار می‌رود استفاده کنید. بهترین روش برای غیرقابل استفاده کردن ویدیو، تپق زدن مدام، تکان‌های غیر عادی و لکنت زبان شدید است، تا حدی که فیلم غیرقابل استفاده شود.

چهره نامناسب: یکی از فعالان قومی پس از مقابله بسیار در مرحله‌ی وادار میشود که بگوید حاضر به مصاحبه است. اما چون او میدانسته اعتراف تلویزیونی هزینه بسیاری بالایی برایش به همراه خواهد شد در لحظه آخری که قرار بود در برابر اکیپ فیلمبرداری قرار بگیرد در سلول خود با استفاده از مهر نماز صورت خود را خراش می‌دهد و همین باعث می‌شود که در برابر دوربین قرارش ندهند. با وجودی که او بعد از این اقدام تحت فشارهایی قرار می‌گیرد اما فیلمی از او گرفته نمی‌شود. در حالی که از هم پرونده‌ای‌های او مجبور به مصاحبه شده و در نهایت اعترافات تلویزیونی‌شان پخش می‌شود.

---

۱۰. توبه و درخواست عفو

معمولاً فرآیند بازجویی به نقطه‌ای می‌رسد که بازجوها ادعا می‌کنند در صورت درخواست عفو، مجازات کمتری متوجه متهم خواهد شد. توجه کنید که این هم بخشی از سناریو بازجویی است. هیچ‌گاه وارد این بازی نشوید و درخواست عفو نکنید. اما اگر ناچار به چنین کاری هستید، به یاد داشته باشید که درخواست عفو در اکثر موارد عملاً همان اعتراف است، بنابراین در نوشتن متن عفو خود همیشه دقت فراوان کنید و بدون اعتراف، خواهان بخشش شوید. برای مثال اگر بازجو از شما می‌خواهد برای شرکت در تظاهرات درخواست عفو کنید، شما در متن خود تأکید کنید به یاد ندارید که در تظاهراتی شرکت کرده باشید (و یا تنها ناظر بوده‌اید و ...) اما در هر صورت اگر خطایی صورت گرفته پوزش می‌خواهید و تقاضای عفو می‌کنید.

۱۱. زندان انفرادی

زندان انفرادی به خصوص در دوران پیش از محکومیت، زمانی که فرد نمی داند چه سرنوشتی در انتظارش است فشار روحی زیادی بر زندانی وارد می کند. برخی از مسائل معمول سلول انفرادی عبارتند از: بی اشتهایی، احساس تنهایی، کم خوابی، توهم، سرما و یا گرمای بیش از حد، بازجویی نشدن و در نتیجه قطع شدن ارتباط انسانی، نور دائم و در موارد نادر احتمال وجود دوربین و میکروفون مخفی.

جستجوی کامل سلول: تمام سلول را به طور کامل بگردید. حتی اگر امکان دارد موکت کف سلول را بلند کنید و زیر آن را ببینید. شاید مغزی خودکار، دست نوشته‌ی زندانی قبلی، ورق روزنامه یا هر چیز دیگری پیدا کنید که در تنهایی سلول برایتان جالب باشد. چشم‌بند و لباس زندان را هم به طور کامل واریسی کنید. گاهی نوشته‌ی یک زندانی در گوشه‌ی لباس یا چشم‌بند می‌تواند روحیه‌ی شما را عوض کند.

لوازم تحریر: از نگهبانان بخواهید لوازم تحریر در اختیارتان قرار دهند. در صورت رد شدن این درخواست با احتیاط تلاش کنید در بازجویی، دادسرا و یا دادگاه خودکار و یا مداد پیدا کرده و به درون سلول ببرید. نوشتن می‌تواند به پر شدن حس تنهایی شما کمک کند. معمولاً زندانبان‌ها با خواندن دیوار سلول متوجه می‌شوند که خودکار دارید یا نه. می‌توانید نوشته‌های خود را به جای دیوار سلول در حاشیه قرآن یا مفاتیح بنویسید. اگر فکر میکنید نزدیکان از بازداشت شما آگاه نیستند با ذکر نام و تاریخ، شرایط خود را بنویسید تا افرادی که بعدها آن را می‌خوانند از بازداشت شما آگاه شوند.

در صورت داشتن خودکار همچنین می‌توانید با رعایت احتیاط در ملاقات با خانواده بر روی کف یا میچ دستتان پیغام بنویسید و به آنها برسانید. در این صورت سعی کنید پیش از بازگشت به سلول حتماً آن را پاک کنید.

تکرار اعتقادات: هر چه بیشتر در سلول انفرادی نگهداری شوید بیشتر احساس تنهایی می کنید. تنهایی منجر می شود که به عقاید و فعالیت های خود شک کنید و در برابر بازجو و روند بازجویی بیشتر آسیب پذیر باشید. به طور مداوم اعتقادات خود را در خلوت تکرار کنید و اعتقاداتان را به عملی که انجام دادید حفظ کنید؛ حتی اگر به این نتیجه رسیدید که بعضی کارهایتان اشتباه بوده است، زندان جای حساب کشی از خود نیست. مرور اعمال و دلایل کارهایتان را به بعد از آزادی موکول کنید.

قطع شدن عادت ماهانه: اگر در سلول انفرادی و یا به طور کلی در مدت بازداشت پریودتان قطع شد نگران نشوید. این اتفاق برای بسیاری از فعالان زن در دوران بازداشت می افتد و در اغلب موارد پس از آزادی بدون نیاز به دارو این مشکل برطرف می شود. اما در داخل زندان حتماً درخواست کنید که به بهداری رفته و یک متخصص زنان شما را معاینه کند. این موضوع به خصوص اگر مجرد باشید برای مسئولان بهداری و بند خیلی مهم است. شما می توانید از این موقعیت به نفع خودتان استفاده کنید.

”

به هیچ وجه در انفرادی به خانواده و نزدیکان خود و شرایط آنها فکر نکنید. زیرا شرایط آنها در بیرون از شما بسیار بهتر است و فکر کردن به آنها به شما کمکی نخواهد کرد.

“

مؤثرترین راهکارهای مقابله با فشارها انفرادی: با وجودی که تحمل زندان انفرادی بسیار دشوار است، اما روش‌هایی مشخص و اثبات شده‌ای نیز برای مقابله با آن وجود دارد. برخی از مؤثرترین راهکارهای کاهش فشارهای ناشی از زندان انفرادی عبارتند از:

- برنامه‌ریزی روزانه و ساعت‌بندی
- ورزش و یا رقص روزانه در سلول (به گونه‌ای که ضربات قلبتان بالا رفته و عرق کنید)
- صبحانه و غذای مرتب خوردن
- نوشیدن آب
- درخواست رجوع به بهداری
- خود ارضایی
- فکر کردن به خاطرات خوب و پناه بردن به قوه تخیل و خاطره سازی
- مطالعه و حفظ کتاب‌هایی که به آن دسترسی دارید
- تماس با سلول‌های کناری در صورت امکان، بدون صحبت در مورد مسائل حساس
- مدیتیشن ساده: ۴ ثانیه دم، ۴ ثانیه بازدم
- تمیز کردن سلول
- درست کردن بازی‌های یک نفره
- فکر کردن به این موضوع که تمام این اتفاق‌ها روزی تبدیل به خاطره خواهد شد
- حمام و دست شویی رفتن در بیرون از سلول
- خواندن دیوار نوشته‌ها و نوشتن

۱۲. اعتراض در زندان

در زندان هم می‌توانید به افزایش فشارها اعتراض کنید. اعتراض شما می‌تواند به شکل عدم استفاده از خدمات معمول زندان مانند ملاقات با خانواده، تماس تلفنی و هواخوری باشد. شما حتی می‌توانید در صورت ضرورت، از بازجویی شدن سرباز بزنید. آنچه مبرهن است این است که این اعتراض‌ها برای شما هزینه خواهد داشت. اما در شرایطی که فشار زیادی را متحمل شده باشید، اعتراض ممکن است بتواند منجر به کاهش فشار شود. یکی از روش‌های اعتراضی معمول در زندان‌های ایران اعتصاب غذا است. ما هیچگاه به شما توصیه نمی‌کنیم که اعتصاب غذا کنید. اعتصاب غذا اثرات طولانی مدتی بر روی سلامت فرد دارد. اما اگر خود را در شرایطی میابید که تصور می‌کنید چاره‌ای جز اعتصاب غذا ندارید به موارد زیر توجه کنید:

دقت در تصمیم: پیش از تصمیم به اعتصاب غذا تبعات منفی این اقدام را در نظر بگیرید. اعتصاب غذا ضربه‌ی جدی به بدن شما وارد می‌کند و در صورت طولانی شدن ممکن است به اعضای داخلی بند شما لطمات جبران‌ناپذیری بزند. از آنجایی که اعتصاب غذا روش اعتراضی نسبتاً معمولی محسوب می‌شود، توجه شما را به نکات زیر جلب می‌کنیم. توجه به این نکات باعث می‌شود آسیب‌های ناشی از اعتصاب غذا محدود شود.

آمادگی: یک هفته پیش از آغاز اعتصاب غذا، با حذف تدریجی مواد گوشتی، بدن خود را برای اعتصاب آماده کنید.

اعتصاب: به هیچ وجه به شما توصیه نمی‌شود که اعتصاب غذای خشک کنید. مایعات زیاد بنوشید و برای تامین الکترولیت‌های لازم بدن‌تان شکر و نمک را از رژیم غذایی خود حذف نکنید. تا آنجا که می‌توانید شرایط فیزیکی راحتی را هم از نظر مکانی که در آن می‌نشینید و هم از نظر متعادل نگاه داشتن دمای بدن‌تان برای خود فراهم کنید تا فشارهایی افزون بر عدم تغذیه به جسمتان وارد نشود.

شکستن اعتصاب: زمانی که می‌خواهید به اعتصاب خود پایان دهید، غذا خوردن را آهسته آغاز کنید و در دو روز اول تلاش کنید فقط از غذای نرم و آبکی مانند سوپ و مایعات مقوی؛ آب میوه و سبزیجات مصرف کنید.

۱۳. درخواست همکاری

معمولاً در مرحله ای از بازجویی از شما درخواست خواهد شد که با مقام های اطلاعاتی همکاری کرده و پس از آزادی از زندان در مورد افراد مختلف به آنها اطلاعات بدهید. هر چقدر به پایان بازجویی نزدیکتر می شوید احتمال شنیدن این پیشنهاد بیشتر می شود. در اواخر بازجویی فضا نیمه دوستانه است و در نتیجه دیگر فضای فشار و مقاومت حاکم نیست. بهترین و در حقیقت تنها واکنش مفید به پیشنهاد همکاری این است که شما بلافاصله و با قاطعیت این درخواست را رد کنید، حتی اگر پیش از آن و تحت بازجویی شکسته شده باشید. چنین توافقی به جز مشکل اخلاقی، به معنای ادامه کنترل روانی شما پس از آزادی است.

شما نمی توانید به دروغ به همکاری رضایت دهید. این تصور که بعد از آزاد شدن به راحتی قادر خواهید بود از انتقال اطلاعات سرباز بزنید اشتباه است. توافق برای همکاری مانند باتلاقی است که بیرون آمدن از آن گرچه غیر ممکن نیست، اما بسیار دشوار است. چنین توافقی مانند دادن سلاحی به بازجو برای ادامه کنترل شما پس از آزادی از زندان است.

در همین حال اگر از ابتدا با قاطعیت این درخواست را رد نکنید، بازجو تصور می کند می تواند امکان بالقوه همکاری شما را با فشار بیشتر به بالفعل تبدیل کند، و بنابراین، فشار بیشتری به شما وارد میکند. شما می توانید بدون حساس کردن بازجو این درخواست را به طور صریح رد کنید. مثلاً می توانید بگویید که دیگر خسته شده و به هیچ وجه قصد ادامه فعالیت ندارید و نمی خواهید دوستان قدیمی خود را ببینید. حتی می توانید بگویید که تصور می کنید که آنها به شما خیانت کرده اند و نمی توانید با آنها معاشرت کنید. مواظب باشید اوراقی را که در آن به شکلی، موضوع همکاری مطرح شده به هیچ وجه امضاء نکنید.

۱۴. دادگاه

پیش از رفتن به دادگاه تلاش کنید حتماً با وکیل خود ارتباط بگیرید تا در مورد روند دادگاه آگاهتان سازد. اگر وکیلان تسخیری است تلاش برای تماس و ملاقات با او را بیشتر سازید تا شناخت بهتری از او پیدا کنید، زیرا نداشتن وکیل بهتر از وکیل تسخیری است که خلاف منافع شما عمل می کند. در صورتی که حس می کنید وکیل تسخیری تان قابل اعتماد نیست و با وجود تلاش نتوانسته اید وکیل مورد نظر خود را داشته باشید، با گفتگو با زندانیان دیگر از تجربیات دیگران در خصوص نحوه برخورد در دادگاه و قاضی استفاده کنید. اما آگاهی از اصولی ترین حقوق متهم در دادگاه می تواند کمک مهمی باشد. در آخرین بخش این جزوه برخی از حقوق قانونی شما قبل از بازداشت، پس از بازداشت و در دادگاه با جزئیات ذکر شده است.

بهترین تجربیات زندان

در صورتی که با وجود تلاش برای دستگیر نشدن بازداشت شدید، سعی کنید از موقعیت خود بهترین بهره‌برداری را کرده و از فرصت‌های محدود زندان استفاده کنید. زندان می‌تواند مدرسه فعالان سیاسی باشد. شما می‌توانید در زندان بالغ‌تر و پخته‌تر شده و باورها و اعتقاداتان را منسجم‌تر کنید.

آشنایی با دیگر فعالان: شما ممکن است در زندان فرصت آشنایی نزدیک با فعالان دیگر را پیدا کنید. می‌توانید با صحبت با آنها از تجربیاتشان آموخته و روحیه بگیرید. اگر با افراد ناشناس هم‌سلول هستید با احتیاط رفتار کنید و البته در هر صورت از نقل خاطراتی که می‌تواند برای شما یا دوستانتان در دسرساز شود پرهیز کنید. اما حتی اگر مطمئن نیستید هم سلولی‌هایتان افراد قابل اعتمادی هستند، تلاش کنید با آنها صحبت کرده و یک فضای اجتماعی برای خود ایجاد کند. روابط اجتماعی در زندان برای روحیه و سلامت روانی شما بسیار مفید است.

آشنایی با هسته امنیتی: پس از بازداشت شدن شما فرصت آشنایی با هسته امنیتی حکومت و برخورد از نزدیک با مأموران اطلاعاتی را پیدا می‌کنید. این تماس می‌تواند درک بهتری از کسانی که در نقطه مقابل شما فعالیت می‌کنند به شما رانه دهد و شما را با موانع و فرصت‌های فعالیت بیشتر آشنا کند.

اعتماد به نفس: زندان تجربه دشواری برای فعالان است که معمولاً پی‌آمدهای روحی، جسمی، اجتماعی و اقتصادی بلند مدتی دارد. اما این تجربه همچنین می‌تواند شما را با توانایی‌هایی که پیش از این تصور نمی‌کردید از آن‌ها بهره‌مندید آشنا کند و در نتیجه باعث تقویت اعتماد به نفس شما و افزایش توان شما در تحمل مشکلات شود.

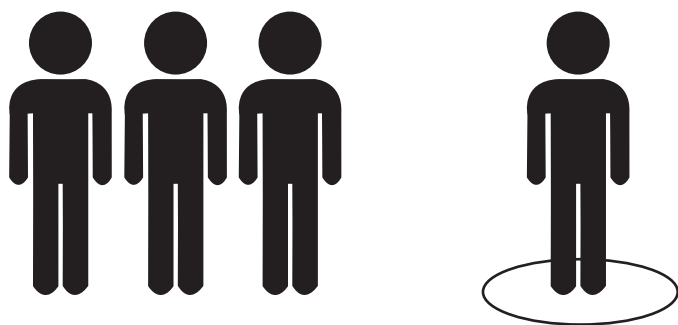
پیامدهای منفی زندانی شدن ۱۵

روشهای مواجهه با پیامدهای زندان ۱۶

خانواده ۱۷

نقش رسانه ۱۸

۱۵. پیامدهای منفی زندانی شدن

زندانی شدن پیامدهای منفی متعددی دارد. یک فعال باید تلاش کند بازداشت نشود زیرا زندانی شدن خلاف منافع شخصی و ضربه‌ای به اهدافی است که برای رسیدن به آن تلاش می‌کند. اما در صورت بازداشت بهترین روش مقابله با پیامدهای زندان آشنایی با آن و راهکارهای مقابله با آن است. برخی از تجربیات معمول فعالان پس از آزادی عبارتند از:

- ایجاد اختلال و استرس پس از ضربه روحی ناشی از بازداشت و زندانی شدن
- احساس از دست دادن موقعیت‌های بزرگ زندگی
- احساس قهرمانی و توانایی بیش از حد
- احساس عذاب وجدان از فعالیت‌های خود، رویدادهای زندان و فشاری که بر خانواده‌تان اعمال شده است
- احساس اینکه دوستان و نزدیکانتان با ادامه به زندگی معمول خود در زمان زندانی بودن شما، به شما پشت کرده‌اند و در نتیجه بدبین شدن به آنها
- تماس‌های تلفنی بازجو برای کنترل شما و گرفتن اطلاعات
- فشار زیاد خانواده برای کنترل ابعاد مختلف زندگی‌تان
- به هم ریختن و مختل شدن خواب

۱۶. روشهای مواجهه با پیامدهای زندان

پس از آزادی، فعالان معمولاً با چالش‌های متعددی روبرو می‌شوند. اما همانند چالش‌هایی که در زندان و سلول انفرادی با آن مواجه می‌شوند، راهکارهای مؤثری نیز برای گذار به سلامت روحی و جسمی کامل وجود دارد.

ورزش: پس از آزادی برنامه‌ای برای ورزش روزانه خود بگذارید. ورزش یکی از بهترین روش‌های مقابله با افسردگی و افکار ناراحت‌کننده و غیرمنطقی است.

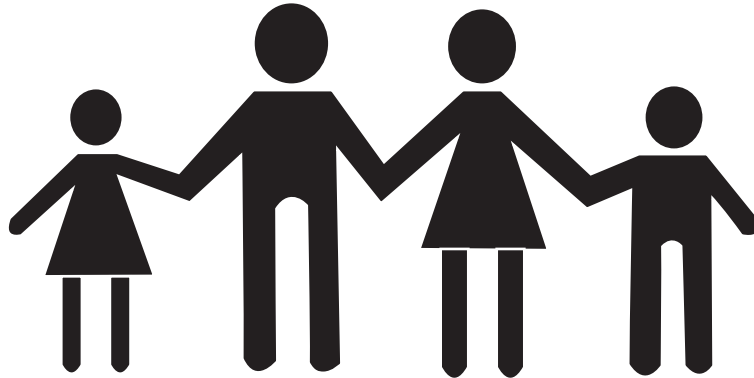
روانکاو: مراجعه به روانکاو پس از آزادی بسیار مفید است. بهترین روانکاو کسی است که به شما این حس را می‌دهد که شرایطتان را به خوبی درک می‌کند و شما می‌توانید به او اعتماد کنید. در صورتی که چنین حسی از روانکاو تان نمی‌گیرید، وی روانکاو مناسبی برای شما نیست، حتی اگر با تجربه باشد. روانکاو دیگری پیدا کنید، شما باید احساس کنید توصیه‌ها و طرز برخورد روانکاو برای شرایط شما مفید است.

اجتماعی بودن: از اجتماع دوری نکرده و سعی کنید فعال باشید. ممکن است نیاز به منزوی بودن در شما قوی باشد اما معاشرت با دوستان و خانواده و تقویت روابط اجتماعی و احساسی روحیه شما را بهبود می‌بخشد و کمک خواهد کرد به زندگی عادی بازگردید.

گفتگو با دیگران: خاطره‌گویی و صحبت کردن در مورد رویدادهای که در زندان به شما گذشته می‌تواند تأثیر منفی خاطرات زندان را به مراتب کمتر کند.

تلاش آگاهانه برای لذت بردن از زندگی: به مسافرت بروید و آگاهانه تلاش کنید به کارهایی بپردازید که شما را شاد می‌کند و از آن لذت می‌برید.

۱۷. خانواده

تهدید خانواده یکی از مواردی است که ممکن است بیش از هر چیز دیگری موجب نگرانی فعالان در دوران بازداشت و بازجویی شود. متأسفانه اقدام چندانی برای مقابله با این تهدید وجود ندارد و در عین حال همانطور که پیش تر نیز اشاره شد، هرچقدر نشان دهید که نگران خانواده خود هستید بیشتر از این نگرانی علیه شما استفاده خواهد شد. عده‌ای از فعالان پیش از دستگیری به خانواده‌های خود در مورد فعالیت‌هایشان توضیح داده بودند و به آنها گفته بودند که احتمال دارد بازداشت شوند. این فعالان نزدیکان خود را در مورد شیوه‌های فشار نهادهای امنیتی و قضایی آگاه ساخته بودند. با وجودی که چنین مکالماتی تأثیر نسبتاً محدودی بر میزان نگرانی شما خواهد گذاشت اما نزدیکان شما را بیشتر آماده می‌سازد.

صحبت با فردی امین: اگر پیش از بازداشت نمی‌توانید با خانواده خود صریح صحبت کنید شرایط خود را با یک عضو معتمد خانواده، شخصی که هم شما به او اعتماد دارید و هم خانواده‌تان، در میان بگذارید و از او بخواهید که پس از دستگیری با دیگر نزدیکانتان صحبت کرده و شرایط و خواسته‌های شما را به آنها منتقل کند.

” بسیار نگران فشار بر خانواده‌ام بودم ولی برای کاهش آن باید با بازجو همکاری می‌کردم که با توجه به اتهاماتی که به من نسبت داده بودند قبول آن اتهامات آسیب‌های بزرگتری به زندگی من و خانواده‌ام وارد می‌کرد.

“

تهیه فهرست خواسته‌ها: فهرستی از درخواست‌های خود را با این شخص معتمد در میان بگذارید. برای مثال از خانواده خود بخواهید که اگر از آنها در مورد روابط خصوصی شما پرسیدند بگویند که شما نامزد هستید و خانواده‌ها از رابطه‌ی شما آگاه هستند؛ و یا اینکه به آنها تأکید کنید بر خلاف ادعای مقامات، سرباز زدن آنها از صحبت با رسانه‌ها، شما را مصون نگاه نمی‌دارد. (برای اطلاعات بیشتر در این مورد لطفاً به بخش هفدهم و «نقش رسانه» مراجعه کنید.

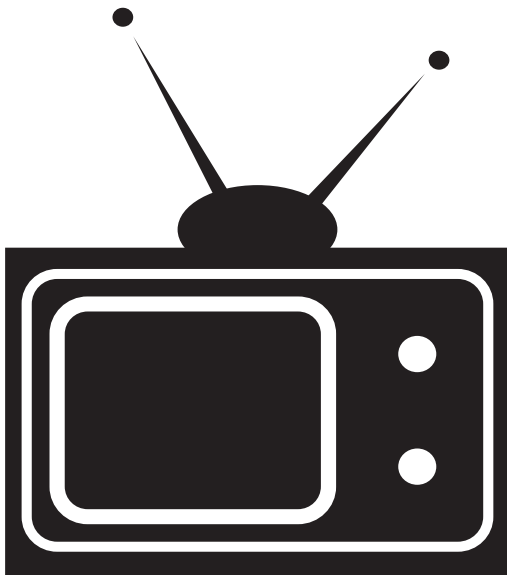
پیگیری پرونده: پیگیری پرونده توسط خانواده بسیار مفید است. در صورتی که وکیل ندارید از خانواده خود بخواهید نه تنها وکیلی برای پیگیری پرونده‌تان برگزینند، بلکه با مراجعه به دادگاه در خواست ملاقات، تعیین وثیقه برای آزادی و یا آزادی بی قید و شرط شما را داشته باشند.

در شهرستانها با توجه به روابط سنتی‌تر، پیگیری افراد ذی نفوذ منطقه‌ای و محلی میتواند بسیار بسیار گره‌گشا و تأثیرگذار باشد. با توجه به ارتباط نزدیک و داد و ستدهای زیادی که مسئولین محلی با هم دارند، مراجعه به مقام‌های محلی و پی‌گیری آنها می‌تواند به مراتب سریعتر و راحت‌تر از روند قضایی به آزادی شما منجر شود. در همین حال گوش دادن به توصیه افرادی که در این زمینه تجربه‌ای ندارند، منجر به سردرگمی بیشتر خانواده فعالان سیاسی بیانجامد. بنابراین آنها باید دقت کنند تنها از کسانی کمک بخواهند که قادرند به آنها کمک کنند.

---

۱۸. نقش رسانه

فعالانی که در تهیه این دفترچه نقش داشته‌اند بر اهمیت هیچ اقدامی به اندازه اهمیت اطلاع‌رسانی خبر دستگیری و زندان تاکید نورزیدند. توصیه فعالان روشن بود: پخش خبر دستگیری و توجه رسانه‌ها به زندانی قدرت می‌بخشد و بازجو را محتاط‌تر می‌کند. معمولاً مقام‌های قضائی خانواده زندانیان را تهدید می‌کنند که در صورت پخش خبر دستگیری فرزند آنها را بیشتر در زندان نگه خواهند داشت و مجازات سنگین‌تری علیه او اعمال خواهد شد. اما این بر خلاف تجربه عملی فعالانی است که با ما آن‌ها صحبت کردیم.

ویژگی‌های اطلاع‌رسانی مفید و مؤثر:

از اعضای خانواده خود بخواهید موضع سیاسی نگیرند و تنها از موضع خانواده‌ای نگران خبر و جزئیات مربوط به بازداشت شما را بازگو کنند.

از آنجا که آنها حقوقدان و وکیل پرونده نیستند، به عنوان نزدیکان می‌توانند احساسی صحبت کنند و بهتر است که احساسی‌ترین فرد خانواده، مانند مادر زندانی، مسئولیت گفتگو با رسانه‌ها را به عهده بگیرد.

تلاش کنند با رسانه‌های معتبر و قابل اعتماد صحبت کنند.

سکوت پس از رسیدن به نتیجه دلخواه: در حکومت و دستگاه قضایی ایران نیروهای موازی و نهادهای رقیب متعددی وجود دارند. همانطور که می‌توان از این موضوع به نفع فعال زندانی استفاده کرد وجود نیروهای رقیب ممکن است برای فعالان در دسرهای مضاعفی نیز بیافریند. توجه کنید که پس از گرفتن نتیجه دلخواه، مانند آزادی و یا تبرئه شدن در دادگاه، سکوت اختیار کنید و با صحبت‌های غیر ضروری نیروهای رقیب و یا مسئولان پرونده را تحریک نکنید.

چند کمپین توسط دانشجویان دانشگاه‌های ایران
به راه افتاد. بسیار تأثیرگذار بود تا حدی که
ریاست دانشگاه را مجبور به برقراری ارتباط با
نهادهای امنیتی و دخالت در روند پرونده کرد.

(توجه رسانه‌ها) به کم کردن فشار روی من خیلی کمک کرد. با
وجودی که بازجوها به خاطر این امر من را تحت فشار قرار دادند اما
همین مسأله هم نشان می‌داد که آنها هم تا حدی تحت فشار هستند.
همچنین بسیاری از مواقع به نظر من به آزادی فرد از زندان و این که
پرونده‌اش طبق روال قانونی پیش برود کمک می‌کند چون می‌دانند
شما یک فرد گمنام نیستید که هر بلایی بخواهند به سرتان بیاورند.

پوشش خبری تأثیر زیادی داشت. به هر میزان که
رسانه‌ها بیشتر به این مورد می‌پرداختند از میزان
فشارها کم میشد یا تأثیر مثبت آن به روش‌های دیگر
خود را نشان می‌داد.

تأثیر انتشار خبر را می‌توان با توجه به وضعیت زندانیانی که هیچ
خبری از آنها منتشر نمی‌شود دریافت. اگر خبری از بازداشت کسی
منتشر نشود هر چیزی می‌تواند در انتظار وی باشد.

هیچ کس تاکنون به خاطر پخش نشدن خبر دستگیریش از مصونیت بیشتری برخوردار نبوده است.

به نظر م در مجموع انتشار خبر بازداشت به نفع متهم است و مقامات بالادست بازجو را نسبت به عملکرد او حساس می کند.

فعالان قومی تلاش زیادی کردند. حمایتی از طرف رسانه های فارسی زبان نداشتم اما آن مقدار حمایتی که از طرف فعالان قومی داشتم در آزادی من تاثیر داشت.

پوشش خبری رسانه ها، سایت ها و مصاحبه نزدیکان و دوستان و بیانیه تشکل های دانشجویی، همه به نظر م تأثیر کاملاً مثبتی داشتند و رفتار بازجو تغییر می داد.

کمپینی در حمایت از من و چند زندانی دیگر هم زمان شکل گرفت که به نظر م به تسریع پرونده و یا حداقل اینکه من بالاخره ملاقات داشته باشم کمک کرد.

۱۹ حق شهروندی و حقوق متهم

۲۰ حقوق متهم در زمان بازجویی

۲۱ دادگاه

۱۹. حق شهروندی و حقوق متهم

حقوق فعالان در ایران متأسفانه به طور گسترده‌ای نقض می‌شود اما آگاهی شما از حداقل موازین قانونی ضروری است. دانستن حقوق و برخی از پیچیدگی‌های قانونی به شما کمک خواهد کرد در صورت گرفتاری قضائی بتوانید به بهترین وجه ممکن رفتار کرده و مشکلات حقوقی خود را به حداقل برسانید. با وجودیکه آگاهی شما احتمالاً به طور کامل جلوی رفتارهای غیرقانونی مقام‌های قضائی و انتظامی را نخواهد گرفت اما دستکم می‌توانید موقعیت خود و ادعاهای مقام‌ها در مورد پرونده‌تان را بهتر ارزیابی کنید. موارد زیر فهرستی از بنیادی‌ترین حقوق شهروندی و حقوق متهم در ایران است.

حق آزادی: هیچ‌کسی حق ندارد بدون موجب قانونی آزادی شما را محدود یا سلب نماید. قاضی نباید شما را احضار یا جلب نماید مگر اینکه دلایل کافی برای احضار یا جلب موجود باشد. منظور از دلایل کافی دلایلی است که حکایت از ارتکاب جرم توسط متهم نماید. (اصل ۳۷ قانون اساسی، ماده ۱۲۴ قانون آیین دادرسی کیفری، بند ۵ ماده واحده قانون احترام به آزادیهای مشروع و حفظ حقوق شهروندی، بند ۱ ماده ۱۱ اعلامیه جهانی حقوق بشر)

حق امنیت شخصی: هر کسی حق دارد آزادانه در جامعه کار و زندگی نماید و هیچکس حق ندارد آزادی افراد را بدون علت قانونی محدود یا سلب کند. درجرائم غیر مشهود که متهم به دستور مقام قضائی جلب می‌شود، مأمورین مکلفند بلافاصله متهم را تحویل مقام قضائی بدهند. ضابطین دادگستری حق ندارند متهم را بیشتر از ۲۴ ساعت تحت نظر نگه دارند. (ماده ۱۲۳ قانون آیین دادرسی کیفری و تبصره آن)

حق محدود بودن بازداشت موقت: قرار بازداشت موقت می‌تواند تا صدور حکم دادگاه اول ادامه یابد اما این مدت نباید از حداقل مدت مجازات قانونی جرم ارتكابی، بیشتر باشد. برای مثال چنانچه اتهام، همکاری با دولتهای متخاصم باشد و متهم با قرار بازداشت در بازداشتگاه باشد، با توجه به ماده ۳۵ قانون آیین دادرسی کیفری، قرار بازداشت او تا زمانی قابل تمدید است که از حداقل مجازات قانونی جرم همکاری با دول متخاصم بیشتر نشود. در این مورد حداقل مجازات یک سال و حداکثر ۱۰ سال است. بنابراین نگهداری بیش از یک سال متهم با چنین اتهامی توقیف غیر قانونی تلقی می‌شود. (ماده ۳۵ قانون آیین دادرسی کیفری)

اصل برائت یا حق بیگناه تلقی شدن: متهم وظیفه ندارد که بیگناهی خود را ثابت نماید بلکه شاکی یا هر مقامی که ادعای گناهکار بودن متهم را می نمایند باید با دلایل قانونی ادعای خود را ثابت کنند. در جرایم مشهود که متهم توسط ضابطین دادگستری دستگیر می شود، مأمورین مکلفند در اولین فرصت و حداکثر ظرف ۲۴ ساعت او را به نزد مقام قضائی ببرند. مقام قضائی در صورتی که دلایل اتهام را برای انجام تحقیقات و تکمیل آن کافی بداند باید بلافاصله اتهام و دلایل آن را به متهم تفهیم نماید. اگر دستگیری متهم در روز تعطیل باشد باید او را نزد قاضی کشیک ببرند. مأمورین و ضابطین دادگستری حق ندارند به بهانه تعطیلی، از بردن متهم نزد مقام قضائی خودداری کنند. جرایم مشهود جرایمی هستند که در مقابل چشم مأمورین اتفاق می افتد و یا مأمورین متهم را در حال فرار، و یا همراه با آلت جرم، و یا در محل وقوع جرم می بینند. در این موارد مأمورین می توانند بدون دستور مقام قضائی فرد مظنون را دستگیر و نزد مقام قضائی ببرند. مدتی که متهم قبل از رفتن نزد مقام قضائی در بازداشتگاه نیروی انتظامی نگهداری می شود، تحت نظر نامیده می شود. (ماده ۲۴ قانون آئین دادرسی کیفری مواد ۲۱-۱۵ و ۲۴ قانون آئین دادرسی کیفری)

حق خودداری از انجام دستورات غیر قانونی: متهم حق دارد دستورات غیر قانونی مقامات قضائی و غیر قضائی را اجرا نکند. برای مثال احضار متهم باید به صورت مکتوب و ارائه احضارنامه انجام شود. احضارنامه در دو نسخه فرستاده می شود. یک نسخه را متهم دریافت می کند و نسخه دیگر را امضا کرده و به مأمور احضار باز می گرداند. بنابراین در صورتی که مأموری برگه احضاریه را فقط به رویت مخاطب برساند و نسخه ای از آن را به او تسلیم نکند قانوناً ابلاغ صورت نگرفته است و متهم موظف نیست از آن پیروی کند. (ماده ۱۱۲ قانون آئین دادرسی کیفری)

حق رعایت اصل قانونی بودن جرم و مجازات: قاضی باید بلافاصله پس از حضور یا جلب متهم اتهام و دلایل اتهام را به او تفهیم کرده و تحقیقات را شروع کند. قاضی نمی تواند به هیچ عنوان تحقیقات را به تأخیر بیندازد. در موارد ضروری در صورتی که متهم بیمار باشد و قادر به حرکت نباشد قاضی مکلف است خودش نزد او رفته و تحقیقات را انجام دهد. بنابراین اگر شخصی احضار یا دستگیر شود و بدون تفهیم اتهام و آغاز تحقیقات مقدماتی به حال خود رها شده و یا اعمالی را به عنوان اتهام به او تفهیم نمایند که اصلاً در قانون جرم شمرده نشده است، احضار یا بازداشت او از موارد بازداشت‌های غیر قانونی و خودسرانه است و مسئولین پرونده از نظر انتظامی و قضائی قابل پیگرد هستند. برای مثال فردی تلفنی به دوستش خبر میدهد که در فلان روز قرار است یک تجمع اعتراضی برگزار شود و سپس این فرد دستگیر میشود. اگر اتهام و علت دستگیری او را در بازپرسی همین اقدامش، یعنی خبر دادن به دوستش در مورد یک تجمع اعتراضی اعلام کنند، این امر با اصل قانونی بودن جرم و مجازات منافات دارد. زیرا در هیچ قانون جزائی خبر دادن در مورد یک عمل، جرم تلقی نشده است. (ماده ۲۴ و ۱۲۹ قانون آئین دادرسی کیفری و اصل ۳۶ و ۱۶۷ و ۱۶۹ قانون اساسی)

حق آگاهی از علل صدور قرار بازداشت: متهم حق دارد از علل صدور قرار بازداشت موقت مطلع شود تا بتواند با استدلال و علم به آنچه که در پرونده است، اعتراض خود را اعلام نماید. در قرار بازداشت موقت باید دلایل صدور قرار به روشنی ذکر شود و نیز تاکید شده باشد که متهم حق دارد نسبت به قرار صادره اعتراض کند. قرار بازداشت موقت باید مستدل، موجه و مستند باشد و به متهم ابلاغ شود. لازمه اطلاع از محتویات پرونده، مطالعه آن توسط متهم یا وکیل او است. (ماده ۳۷ قانون آئین دادرسی کیفری)

حق اعتراض به قرار بازداشت موقت: متهمی که برای او قرار بازداشت موقت صادر شده است حق دارد ظرف ۱۰ روز نسبت به قرار بازداشت موقت صادر شده اعتراض کند. در این صورت مقام قضائی صادر کننده قرار، پرونده را برای رسیدگی به اعتراض به دادگاه صالح ارسال می کند. قرار بازداشت موقت اگر توسط بازپرس، دادیار یا دادستان صادر شده باشد، دادگاه عمومی یا انقلاب، صالح به رسیدگی می باشد. اگر از دادگاه عمومی یا انقلاب صادر شده باشد، دادگاه تجدید نظر استان، صالح به رسیدگی خواهد بود. (بندهای "ط" و "ن" ماده ۳ قانون اصلاح قانون تشکیل دادگاههای عمومی و انقلاب و ماده ۲۰ قانون تشکیل دادگاههای عمومی و انقلاب)

حق رفع بازداشت: متهمی که برای او قرار وثیقه یا کفالت صادر شده و به دلیل عدم توانائی تودیع وثیقه یا عدم معرفی کفیل در بازداشت قرار گرفته باشد، زمانی که دلیل بازداشتش برطرف شود، می تواند نسبت به بازداشت خود اعتراض و درخواست رفع قرار بازداشت را نماید. همچنین متهمی که با قرار بازداشت در بازداشتگاه بسر می برد، هر ماه یکبار حق دارد نسبت به صدور قرار بازداشت موقت صادره اعتراض کند. (بند ح ماده ۳ قانون اصلاح قانون تشکیل دادگاههای عمومی و انقلاب، ماده ۳۴ و ۳۳، ۱۳۸ و تبصره ۱ ماده ۱۳۹ قانون آئین دادرسی کیفری)

حق محدودیت بازداشت موقت: پرونده های متهمینی که با قرار بازداشت موقت در بازداشتگاه نگهداری می شوند، از نظر موضوعی و از نظر حداکثر مدت زمانی که باید منجر به نتیجه شوند، بر دو دسته تقسیم می شوند. پرونده هائی که موضوع آنها از جرائمی است که باید در دادگاه کیفری استان مورد رسیدگی قرار گیرند و پرونده هائی که در صلاحیت دادگاههای عمومی و انقلاب هستند. پرونده هائی که از نظر موضوعی باید در دادگاههای کیفری استان مورد رسیدگی قرار گیرند، برای مثال پرونده های با موضوع سیاسی، زنا یا قصاص، حداکثر تا ۴ ماه باید منجر به نتیجه شوند و اگر در این مدت تحقیقات خاتمه نیابد، بازپرس نمی تواند بیشتر از ۴ ماه متهم را بلا تکلیف در بازداشت نگه دارد. بنابراین بازپرس مکلف است با فک قرار بازداشت و تخفیف آن به قرار تأمین دیگر، متهم را آزاد کرده و تحقیقات را ادامه دهد. اگر موضوع اتهام از مواردی باشد که در صلاحیت دادگاه عمومی و انقلاب است، بازپرس مکلف است بعد از گذشت ۲ ماه قرار بازداشت را فک و متهم را با قرار تأمین دیگری آزاد نماید. مگر اینکه دلایل کافی برای ادامه بازداشت متهم داشته باشد که در این صورت باید نظر خود را بصورت مکتوب، مستدل و مستند اظهار نماید. (بند "ط" ماده ۳ قانون اصلاح قانون تشکیل دادگاههای عمومی و انقلاب)

حق مطابق بودن قرار تأمین با شرایط جرم و متهم: قرار تأمین باید با اهمیت جرم، شدت مجازات، دلایل و اسباب اتهام، احتمال فرار متهم و از بین رفتن آثار جرم، و همچنین سابقه، وضعیت مزاج، سن و حیثیت متهم متناسب باشد. بنابراین متهم حق دارد در صورت عدم تطبیق قرار بازداشت با موارد مذکور، نسبت به صدور قرار بازداشت اعتراض کند. مثلاً اگر فرد به اتهام اخلاف در نظم عمومی دستگیر شده و با قرار بازداشت روانه بازداشتگاه شده است، می تواند به علت عدم تطبیق شدت تأمین با نوع اتهام، به قرار صادره اعتراض نماید. (ماده ۱۳۴ قانون آئین دادرسی کیفری)

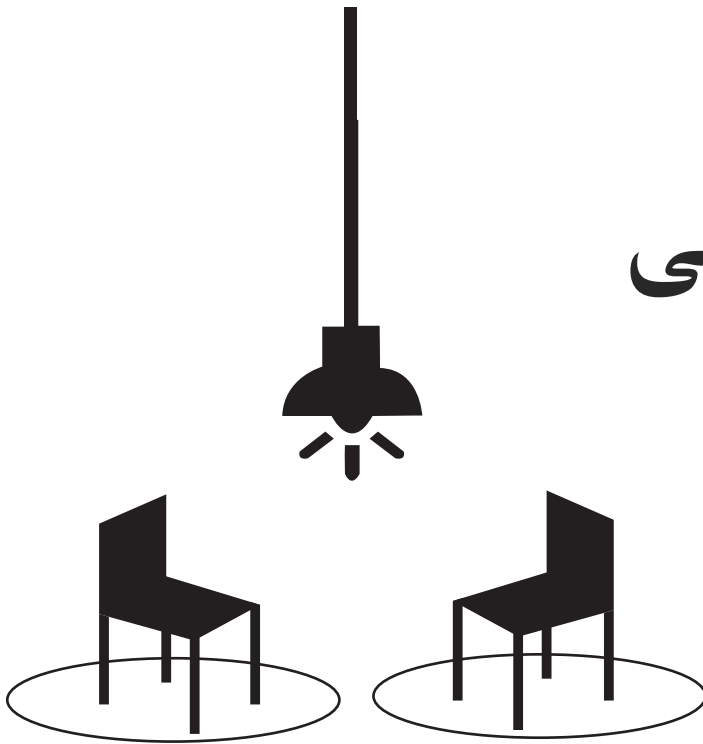

حق انتقال به بازداشتگاه عمومی: بازداشتگاه های موقت مراکزی است که تحت نظر سازمان زندانها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور تشکیل می شود و مخصوص نگهداری متهمینی است که صدور قرار تأمین (وثیقه یا کفالت) منتهی به بازداشت آنها شده است. متهمی که به دلیل عجز از تودیع وثیقه یا معرفی کفیل در بازداشتگاه موقت نگه داری می شود، چنانچه در عرض ۳۰ روز نتواند اقدام به تودیع وثیقه و یا معرفی کفیل نماید، حق دارد بعد از این مدت درخواست کند به بازداشتگاه عمومی منتقل شود. (ماده ۲ آئین نامه اجرائی بازداشتگاههای موقت)

حق دسترسی به وکیل و خانواده: متهمینی که در بازداشتگاه های موقت نگهداری می شوند حق دارند همه روزه، از ساعت ۸ صبح تا ۸ شب با وکیل، اعضای خانواده، بستگان و دوستان خود ملاقات داشته باشند. مگر آنکه طبق نظر شورای تشخیص ملاقات متهم با افراد دیگر، غیر از وکیل، محل انتظامات عمومی و جریان محاکمه باشد و یا صریحاً در قرار صادره از آن منع شده باشد. در این صورت ملاقات با متهم تنها با اجازه کتبی مرجع صادرکننده قرار امکانپذیر می باشد. متهمین بطور کلی حق دارند در تمام مدت بازداشت با وکیل یا وکلای خود ملاقات داشته باشند. آنها مجاز به مکاتبه با بستگان و آشنایان خود نیز هستند. (ماده ۱۰ آئین نامه اجرائی بازداشتگاههای موقت و ماده ۱۸۰ و ۱۸۷ آئین نامه اجرائی سازمان زندانها)

حق دسترسی به وسایل ارتباط جمعی عمومی و لوازم بهداشتی: متهمین در بازداشتگاههای موقت می توانند از وسایل شخصی خود مانند تلفن همراه و رایانه استفاده کنند. آنها مجاز به خرید و استفاده از نشریات، کتاب، مجلات و استفاده از وسایل ارتباط جمعی به طور تمام وقت می باشند. متهمینی که در بازداشتگاههای عمومی نگهداری می شوند، حق دارند از رادیو، کتب و نشریات مجاز، نوشت افزار (کاغذ، پاکت، مداد، خودکار) و لوازم بهداشتی و شخصی از قبیل خمیر دندان، مسواک، صابون و شامپو، ابر حمام، شانه عینک طبی، حوله، جوراب، لباس زیر و ... استفاده کنند. (ماده ۱۱ آئین نامه اجرائی بازداشتگاههای موقت و تبصره آن و مواد ۶۰ و ۶۱ آئین نامه اجرائی سازمان زندانها و اقدامات تأمینی و تربیتی)

۲۰. حقوق متهم در زمان بازجویی

حق دادرسی عادلانه: برای برخورداری از یک دادرسی عادلانه لازم است که کلیه مراحل تحقیقات موافق با موازین دادرسی عادلانه پیش رود و متهم در شرایطی کاملاً آزاد از خود دفاع نماید. طرفین دعوی حق دارند برای خود وکیل انتخاب کنند و اگر توانائی انتخاب وکیل را نداشته باشند باید برای آنها امکانات تعیین وکیل فراهم شود. منظور از طرفین دعوی دو طرف یک پرونده است که در پرونده های کیفری یک طرف پرونده متهم است. (اصل ۳۵ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران- بند ۳ ماده ۱۴ میثاق بین المللی حقوق مدنی و سیاسی- بند ۳ ماده واحده قانون احترام به آزادیهای مشروع و حفظ حقوق شهروندی)

حق سکوت: متهم در مقابل سؤالات بازجو یا بازپرس حق سکوت دارد. هیچکس نمی تواند متهم را وادار به پاسخگویی نماید. در صورتی که متهم از پاسخ به سؤالات مقام قضائی خودداری کند، مقام قضائی صرفاً حق دارد که مراتب سکوت متهم را در صورتجلسه قید کند و تحقیقاتش را از طرق دیگری ادامه دهد. متهم می تواند صرفاً برای مشخص بودن هویتش، مشخصات سجلی خود را اعلام کند. (ماده ۱۹۴ قانون آئین دادرسی کیفری و ماده ۱۲۹ قانون آئین دادرسی کیفری)

نظارت بازپرس بر تحقیقات مقدماتی: کلیه تحقیقات مقدماتی (بازجویی ها) را باید بازپرس شخصاً انجام دهد. بازپرس می تواند انجام برخی تحقیقات را به ضابطین دادگستری واگذار نماید. در این صورت باید تعلیمات لازم را به ضابطین داده و خود بر انجام تحقیقات نظارت نماید. نظارت بازپرس بر انجام تحقیقات بدین معناست که تحقیقات به نحوی باشد که بازپرس بتواند صحت تحقیقات انجام شده را تأیید و گواهی نماید. در صورتی که بازپرس صحت تحقیقات انجام شده توسط ضابطین را تأیید نکند، می توان استنباط کرد که تحقیقات صورت گرفته فاقد اعتبار قانونی است. (بند "و" ماده ۳ قانون اصلاح قانون تشکیل دادگاههای عمومی و انقلاب، ماده ۲۵ و ماده ۴۳ قانون آئین دادرسی کیفری، بند ۱۱ ماده ۳ قانون احترام به آزادیهای مشروع و حفظ حقوق شهروندی، بخشنامه شماره ۱/۸۴/۸۸۲۸ مورخ ۱۵/۲/۸۴ رئیس قوه قضائیه)

چهارچوب و نوع سوالات از متهم: سؤالاتی که در زمان بازجویی از متهم می شود باید مفید و روشن باشد. بدین معنی که هیچگونه ابهام یا شبهه ای در برداشت صحیح از سؤال وجود نداشته باشد. در صورتی که متهم با سؤالی غیر شفاف مواجه شود می تواند از پاسخ دادن به سؤال امتناع کرده و از بازجو بخواهد که سؤال خود را روشن تر مطرح کند. همچنین منظور از مفید بودن سؤال این است که پاسخ آن تأثیری در روند پرونده داشته باشد. مثلاً اگر شخصی به اتهام تبلیغ علیه نظام دستگیر شده، بازجو نمی تواند از او بپرسد: "آیا تا کنون با دوستانت به گردش و کوهنوردی رفته‌ای؟" این سؤال کاملاً غیر مفید است و متهم می تواند از پاسخ دادن به آن خودداری کند. (ماده ۱۲۹ قانون آئین دادرسی کیفری و بند ۱۱ ماده واحده قانون حفظ حقوق شهروندی)

همچنین طرح سوالات القائی در بازجوییها ممنوع است. بازجو نمی تواند به نحوی سؤال کند که پاسخ مورد نظر خود را به متهم تلقین نماید. مثلاً اگر شخصی متهم به تشکیل گروه با هدف اقدام علیه امنیت کشور است و او این اتهام را تکذیب کرده است، بازجو حق ندارد بپرسد: "آیا قبول داری که غایت و نهایت هدف این گروه ضد امنیتی است؟" این سؤال القائی است زیرا وقتی متهم از اساس تشکیل گروه را منکر می شود قطعاً هرگونه حرفی در مورد هدف این گروه بی اساس است. (ماده ۱۲۹ قانون آئین دادرسی کیفری و بند ۱۱ ماده واحده قانون حفظ حقوق شهروندی)

تفتیش عقاید متهم نیز ممنوع است. هر گونه تفتیش در مورد عقاید و نظرات شخصی خلاف اصل ۲۳ قانون اساسی است و متهم به راحتی می تواند از پاسخ دادن به آن خودداری کرده و به بازجویان هشدار دهد که به سؤالاتی که جنبه تفتیش عقاید دارند پاسخی نخواهد داد. (اصل ۲۳ قانون اساسی)

حق پاسخگوئی آزادانه: اکراه و اجبار متهم به پاسخگوئی ممنوع است منظور از اکراه این است که مثلاً یکی از نزدیکان متهم را در اتاق کناری بازجویی بنشانند و به متهم اینگونه القا کنند که جان و آزادی فرد مذکور در گروی اظهارات اوست. در برخی مواقع اینچنینی برخی متهمین قبول می کنند که مطالبی را که بازجو از او می خواهد بعنوان اقرار به جرم بنویسد. منظور از اجبار نیز این است که متهم را به زور شکنجه جسمی یا روحی وادار کنند که مطالب مورد نظر خود را بعنوان اقرار به جرم بنویسد. بدیهی است هیچیک از اظهارات متهم که در چنین شرایطی حاصل شده اند اعتبار قانونی ندارند اما لازمه اش این است که متهم بتواند ثابت کند اظهارات مذکور در این شرایط اخذ شده است. با توجه به اینکه معمولاً شاهی برای این ادعا وجود ندارد اثبات آن مشکل است. (ماده ۱۲۹ قانون آئین دادرسی کیفری)

حق مصونیت از شکنجه: شکنجه، تحقیر و اذیت متهم در حین بازجویی ممنوع است. بر اساس اصل ۳۸ قانون اساسی اعترافات اخذ شده از شکنجه فاقد هر گونه اعتبار قانونی است. این اصل علاوه بر این، بیانگر حق سکوت متهم نیز هست و متهمین حق دارند در این شرایط از پاسخ دادن به سؤالات بازجو یا بازپرس خودداری کنند. (اصل ۳۸ قانون اساسی، ماده ۵ و ۶ اعلامیه جهانی حقوق بشر، بند ۶ قانون احترام به آزادیهای مشروع و حفظ حقوق شهروندی و ماده ۱۹۴ قانون آئین دادرسی کیفری)

نشستن بازپرس یا بازجویان پشت سر متهم، پوشاندن صورت و نشانیدن متهم رو به دیوار از موارد تحقیر و سلب آزادی متهم در استفاده از حق دفاع است. متهم باید بداند چه کسی عهده دار بازجویی از اوست تا در صورت هر گونه تخلفی بتواند با مشخص کردن فرد متخلف شکایت خود را تقدیم مراجع ذیصلاح نماید. (ماده ۷ و ۸ اعلامیه جهانی حقوق بشر، بند ۷ قانون احترام به آزادیهای مشروع و حفظ حقوق شهروندی)

انفرادی: نگهداری متهم در سلول انفرادی از مصادیق بارز شدت عمل و مخالف با اصل ۳۹ قانون اساسی است. در هیچ یک از قوانین ایران سلول انفرادی و نگهداری متهمین در سلول انفرادی پیش بینی نشده است. فقط در بند ۴ ماده ۱۷۵ آئین نامه اجرائی سازمان زندانها، آنهم بعنوان یکی از تنبیهات انضباطی در مورد زندانیانی که در زندان مرتکب تخلف شده و این تخلف در شورای انضباطی زندان اثبات شده است، زندانی میتواند محکوم به تحمل انفرادی شود. اما این تنبیه انضباطی نیز نمی تواند بیش از ۲۰ روز باشد. (رأی وحدت رویه شماره ۴۳۵ مورخ ۲۸.۱۰.۸۲ دیوان عدالت اداری)

حق برخورداری از احترام به کرامت انسانی: حیثیت، جان، مال، حقوق، مسکن و شغل اشخاص از تعرض مصون است. هر گونه تحقیر و توهین و ایدای متهم توسط ضابطین، بازجویان و مقامات قضائی ممنوع و برخلاف اصل ۲۲ قانون اساسی است. متهمین می توانند تا رفع این وضعیت از ادای پاسخ به سؤالات بازجو یا بازپرس خودداری کنند. (اصل ۲۲ قانون اساسی، بند ۶ ماده واحده قانون احترام به آزادیهای مشروع و حفظ حقوق شهروندی)

حق حضور وکیل مدافع در جلسات بازجویی: متهم حق دارد از بازجو بخواهد که تحقیقات در حضور وکیلش صورت گیرد. در صورت ممانعت از حضور وکیل مدافع در جلسات بازجویی، متهم حق دارد از بازجو بخواهد که دلایل عدم صدور مجوز برای وکیل را در صورتجلسه بازجویی به طور شفاف بنویسد. حضور وکیل در برخی پرونده ها، منوط به اجازه قاضی است اما در این موارد نیز متهم همچنان حق دارد از بازجو بخواهد این تصمیم مکتوب باشد. (اصل ۳۵ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران- بند ۳ ماده ۱۴ میثاق بین المللی حقوق مدنی و سیاسی- بند ۳ ماده واحده قانون احترام به آزادیهای مشروع و حفظ حقوق شهروندی- ماده ۱۲۸ قانون آئین دادرسی کیفری)

پاسخ کتبی: متهمینی که باسواد هستند می توانند شخصاً پاسخ سؤالات را بنویسند. بنابراین اگر بازجو پس از سوال از متهم، خود پاسخ ها را می نویسد، متهم باسواد می تواند از بازجو بخواهد که برگه را در اختیارش قرار داده تا خود پاسخش را بنویسد. اگر به متهم چنین اجازه ای داده نشد او باید هنگام امضا کردن پایین برگه بازجویی ها همه سؤالاتها و جوابها را به دقت بخواند و اگر ایرادی نداشت امضا کند. اگر موردی بود که تحریف شده و یا به اشتباه نوشته شده، متهم باید از بازجو بخواهد آن موارد را اصلاح کند. در غیر این صورت متهم می تواند از امضای برگه بازجوییها خودداری کند. (ماده ۱۳۱ قانون آئین دادرسی کیفری)

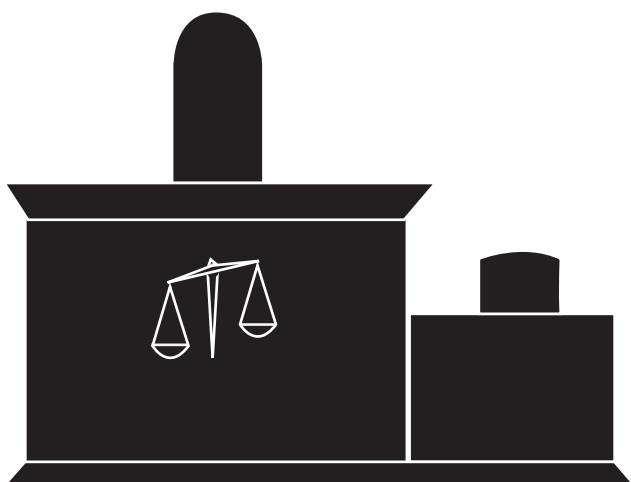
تفتیش منزل و یا محل کار: تفتیش و بازرسی از منزل یا محل کار متهم می بایست با دستور مخصوص مقام قضائی، در روز و در حضور متصرفین قانونی و شهود تحقیق به عمل آید. کلیه اسناد و مدارکی که بعنوان دلیل جرم جمع آوری می شوند باید طی یک صورتجلسه به ترتیب قید شده و نسخه ای از آن به متصرفین قانونی یا متهم داده شود. اگر مأمورین اینگونه رفتار نکرده و صورتجلسه را در دو نسخه تنظیم نکردند، متهم یا اشخاص حاضر در جلسه بازرسی حق دارند صورتجلسه مأمورین را امضا نکنند. بنابراین در زمانی که متهم در بازداشتگاه است و مأمورین مدعی می شوند که در غیاب او به منزلش رفته و مدارکی را کشف کرده اند، این تفتیش انطباقی با موازین قانونی ندارد و اسناد و مدارکی که مأمورین مدعی کشف آن هستند، اعتبار ندارد. در این موارد متهم حق دارد استناد آن اسناد و مدارک را به خود به طور کل رد کند. (مواد ۲۴-۹۶ تا ۱۱۱ قانون آئین دادرسی کیفری)

حق داشتن بازپرس یا قاضی تحقیق صالح: بازپرس یا قاضی تحقیقی که مسئولیت پرونده را به عهده می گیرد باید صلاحیت ورود و تحقیق در پرونده را داشته باشد. ملاک عدم صلاحیت بازپرس یا قاضی چند مورد است که یا مربوط به نسبت او یا همسرش با طرف پرونده می شود، و یا مربوط به موضع او نسبت به موضوع پرونده و متهم است. مثلاً بازپرس و یا قاضی نمی تواند قبلاً در همان موضوع نسبت به همان متهم از نظر ماهوی اتخاذ تصمیم کرده باشد یا در آن موضوع نفع داشته باشد. متهم می تواند بسته به این موارد به صلاحیت بازپرس و یا قاضی اعتراض کند و آنها موظف هستند در مورد این اعتراض تصمیم گیری کرده و تصمیم خود را مکتوب در صورتجلسه تحقیقات بنویسند. اگر تصمیم بازپرس یا قاضی این باشد که تشخیص متهم درست است و او صلاحیت ورود و تحقیق در پرونده را ندارد پرونده به بازپرس یا قاضی دیگری ارجاع می شود. اما اگر بازپرس یا قاضی نظر داد که اعتراض متهم را قبول ندارد، در این صورت متهم حق دارد به این نظر بازپرس یا قاضی اعتراض کند و این اعتراض در مرحله ای بالاتر که دادگاه است رسیدگی می شود. (ماده ۴۶ قانون آئین دادرسی کیفری)

حق تحقیق توسط دادگاه: چنانچه موضوع اتهام از جرائم مشمول حد زنا و لواط باشد، یا از جرائمی باشد که حداکثر مجازات قانونی آن فقط تا ۳ ماه حبس تعیین شده، یا جزای نقدی صد هزار تومان یا کمتر باشد، و یا چنانچه متهم زیر ۱۸ سال باشد و از نظر قانون طفل محسوب شود، پرونده باید مستقیماً به دادگاه ارسال شده و تحقیقات پرونده باید در دادگاه و توسط قاضی انجام شود. بنابراین اگر در این پرونده ها، تحقیقات در دادسرا و بازجوئی توسط ضابطین انجام شود، متهم حق دارد به صلاحیت مرجع تحقیق اعتراض کند. (تبصره ۳ ماده ۳ قانون اصلاح قانون تشکیل دادگاههای عمومی و انقلاب)

دفاع آخر: آخرین مرحله بازجوئی یا تحقیقات، آخرین دفاع متهم نزد بازپرس پرونده است. آخرین دفاع بدین معنی است که حرف آخر را در پرونده متهم میزند و بعد از آن بازپرس باید قرار ختم تحقیقات را صادر کرده و نسبت به سرنوشت پرونده، یعنی بیگناهی متهم یا مجرمیت او تصمیم بگیرد. بنابراین بازپرس نمی تواند بدون اخذ آخرین دفاع، قرار مجرمیت متهم را صادر و پرونده را نزد دادستان بفرستد و دادستان هم بدون توجه به این موضوع کیفرخواست صادر و پرونده را به دادگاه ارسال کند. در مواردی که بعد از اخذ آخرین دفاع از متهم، شاکی یا دادستان اظهاراتی در پاسخ به دفاعیات متهم می نمایند، یا دلایل جدیدی علیه متهم در پرونده وارد می شود، بازپرس مکلف است که مجدداً آخرین دفاع را از متهم بگیرد. در صورتی که اینگونه رفتار نشود و بازپرس بدون اخذ آخرین دفاع از متهم، نظر دهد، متهم حق دارد در دادگاه نسبت به این موضوع اعتراض کرده و قرار بازپرس را بی اعتبار قلمداد نماید. (بند "ک" ماده ۳ قانون اصلاح قانون تشکیل دادگاههای عمومی و انقلاب)

۲۱. دادگاه

حق برخورداری از وکیل انتخابی: در صورتی که متهم وکیل یا وکلای خود را از پیش به مرجع قضائی معرفی کرده باشد، بعد از ارجاع پرونده به دادگاه و تعیین وقت رسیدگی، دادگاه نسخه ای از احضاریه را برای وکیل یا وکلای متهم نیز می فرستد تا در جلسه دادگاه حضور داشته باشند. اگر متهم در مرحله دادرسی و تحقیق وکیل نداشته باشد، می تواند بعد از ارسال پرونده به دادگاه وکیل بگیرد. در دادگاههای جزائی از نظر تعداد وکلایی که یک متهم می تواند با خود همراه داشته باشد، هیچ محدودیتی در قانون پیش بینی نشده است. دادگاه مکلف است وقت رسیدگی کلیه اوراق قضائی را به تمام وکلای متهم ابلاغ نماید. (ماده ۱۸۵ قانون آئین دادرسی کیفری)

حق برخورداری از وکیل تسخیری: متهم می تواند از دادگاه درخواست کند که وکیلی را برای او تعیین کند. این درخواست زمانی به عمل می آید که متهم توانائی مالی تعیین وکیل را ندارد یا موضوع اتهام از مواردی است که مجازات قانونی آن قصاص، اعدام، رجم یا حبس ابد است. در این موارد قانوناً متهم باید وکیل داشته باشد و اگر توانائی تعیین وکیل را نداشته باشد، دادگاه بدون درخواست متهم برای او وکیل تسخیری تعیین می نماید. اگر وکیل تسخیری تعیین شده شرایط لازم در بی طرفی را نداشته باشد، متهم می تواند به انتخاب او اعتراض و تقاضای تغییر او را از دادگاه نماید. (ماده ۱۸۶ و ۱۸۷ قانون آئین دادرسی کیفری)

حق برخورداری از محاکمه علنی: محاکمات و جلسات دادرسی در همه دادگاهها به صورت علنی برگزار می شوند و هر کسی حق دارد وارد جلسه دادرسی شده و شاهد نحوه محاکمه، دفاعیات متهم و جریان محاکمه باشد. در قانون آئین دادرسی کیفری فقط در ۳ مورد به قاضی اجازه داده شده که دادگاه را به صورت غیر علنی برگزار کند. یکی در شرایطی است که موضوع مربوط به جرایم منافی عفت باشد. دوم جرائمی است که جنبه خانوادگی و خصوصی دارند و طرفین هر دو می خواهند که جلسه دادگاه غیر علنی برگزار شود. سوم، در مواردی است که علنی بودن جلسه رسیدگی، محل امنیت و احساسات مذهبی مردم است. در این موارد قاضی مکلف است موضوع غیر علنی بودن جلسه دادرسی را کتباً و با استدلال در صورتجلسه اعلام کند. در پرونده هایی که قاضی جلسه را علنی اعلام می کند، اما از ورود افراد دیگر جلوگیری میشود، متهم می تواند تا رفع موانع حضور آزاد اشخاص در دادگاه، و یا غیر علنی اعلام شدن جلسه دادگاه، به نحو مکتوب و مستدل در صورتجلسه، از پاسخگوئی به قاضی و انجام دفاعیات خودداری کند. (ماده ۱۸۸ قانون آئین دادرسی کیفری)

حق مطالعه پرونده: بعد از اینکه وقت رسیدگی در دادگاه تعیین شد، متهم و وکلای او حق دارند قبل از دادگاه پرونده را مطالعه و از محتویات آن مطلع شوند. مطالعه پرونده بدین معنی است که متهم یا وکلایش پرونده را آن گونه که موجب کسب اطلاعات کافی و لازم از آن می شود، بررسی کرده و از مطالبی که بنظرشان مهم است، یادداشت بردارند. اگر دادگاهی تنها به وکیل متهم اجازه دهد پرونده را مطالعه کند اما از مطالعه پرونده توسط متهم جلوگیری کند، این حق برای متهم ایجاد می شود که از قاضی بخاطر تخلف از مقررات قانونی در دادگاه انتظامی قضات شکایت کند. (ماده ۱۹۰ قانون آئین دادرسی کیفری)

حق برخورداری از قاضی ذی-صلاحیت: قاضی دادگاه نیز همچون بازپرس باید صلاحیت ورود در پرونده را داشته باشد. این یکی از نکاتی است که متهم باید به آن توجه کند. اگر قبلاً همین قاضی در کمتر از دو سال پیش در همان موضوع اتهامات، نسبت به متهم، حکم صادر کرده باشد، این بار حق ندارد بعنوان قاضی در این پرونده با همان موضوع اتهام و برای همان متهم، تصمیم بگیرد زیرا مغایر با بی طرفی اوست. اگر قاضی یا همسرش نسبت فامیلی با طرف مقابل متهم داشته باشد، اگر قاضی بی طرف نباشد، اگر قاضی قبل از جلسه رسیدگی در مورد اتهامات مطروحه علیه متهم اظهار نظر ماهوی کرده باشد... صلاحیت او زیر سؤال می رود. در این صورت متهم می تواند نسبت به آن اعتراض و تقاضای ارجاع پرونده نزد قاضی دیگر را بنماید. (ماده ۴۷ و ۲۱۰ قانون آئین دادرسی کیفری)

حق خوردای از دادگاه ذی-صلاحیت: لازم است که دادگاه نیز برای رسیدگی به موضوع پرونده صالح باشد. رسیدگی به برخی پرونده ها مثل پرونده های سیاسی و مطبوعاتی در صلاحیت دادگاه کیفری استان است. بنابراین همواره میتوان به صلاحیت دادگاه انقلاب برای رسیدگی به پرونده های سیاسی اعتراض کرد. پرونده باید در دادگاهی مورد رسیدگی قرار گیرد که جرم در آن واقع شده است. برای مثال اگر متهم در شهری غیر از تهران زندگی و کار می کند، همانجا به اتهام ارتکاب جرم دستگیر شده، یا مدعی شده اند که جرم در همانجا کشف شده است، پرونده اش نباید به تهران ارسال شود. در چنین شرایطی ارسال پرونده به تهران خلاف قانون است و این احتمال به ذهن متبادر می شود که ممکن است دادستان با قضات تهران تباری کرده باشد، یا قضات شهری که متهم در آنجا زندگی می کند حاضر نشده اند به دستورات نهادهای امنیتی تمکین کنند. متهم می تواند به این رفتار خلاف قانون اعتراض و درخواست ارسال پرونده را به محل وقوع جرم یا کشف آن بنماید. (تبصره ماده ۴ و تبصره ۱ ماده ۲۰ قانون اصلاح قانون تشکیل دادگاههای عمومی و انقلاب، ماده ۵۱ تا ۵۴ قانون آئین دادرسی کیفری و ماده ۵ قانون تشکیل دادگاههای عمومی و انقلاب)

حق تفکیک جرائم و محاکمه در دادگاههای ذی-صلاح: اگر متهم به جرائم مختلفی متهم شده است که رسیدگی به هر یک از آنها در صلاحیت دادگاه متفاوتی است، موارد اتهام باید هر یک در دادگاه ذی-صلاح خود رسیدگی شوند. برای مثال اگر متهم به ۴ اتهام: حمل مواد مخدر، تبلیغ علیه نظام، اخلاف در نظم عمومی و فرار از خدمت متهم شده باشد، طبق قانون آئین دادرسی کیفری یک نوع دادگاه صلاحیت رسیدگی به این ۴ اتهام را ندارد. برای اتهام مواد مخدر دادگاه انقلاب، برای اتهام اخلاف در نظم عمومی، دادگاه عمومی کیفری، برای اتهام تبلیغ علیه نظام، دادگاه کیفری استان و برای فرار از خدمت، دادگاه نظامی صالح به رسیدگی است. چنانچه پرونده برای رسیدگی به همه اتهامات به دادگاه انقلاب ارسال شده باشد، متهم حق دارد نسبت به عدم صلاحیت دادگاه برای رسیدگی به سایر اتهامات غیر از مواد مخدر اعتراض و درخواست ارجاع به دادگاه های صالح را نماید. داشتن حکم صلاحیت قاضی برای رسیدگی به همه موارد اتهامی نمی تواند ایجاد کننده صلاحیت برای دادگاه باشد. صلاحیت دادگاه امری مستقل از صلاحیت قاضی است. (ماده ۵۵ قانون آئین دادرسی کیفری)

حق محاکمه تمام شرکاء جرم در یک دادگاه صالح: اگر در پرونده برای متهم شرکاء و معاونینی عنوان شده است، باید به اتهامات همه آنها در یک شعبه دادگاه رسیدگی شود. قانوناً دادگاهی صالح به رسیدگی است که صلاحیت رسیدگی به اتهام مجرم اصلی را دارد. در این گونه موارد نیز در صورتی که رسیدگی به پرونده هر یک از شرکا یا معاونین جرم در دادگاههای مختلف باشد، متهم می تواند اعتراض نماید. برای مثال اگر موضوع اجتماع و تبانی مطرح شده، اول باید مشخص شود متهم با چه کسانی مجتمع بوده و تبانی کرده و دوم پرونده همه متهمین باید باهم در یک دادگاه مورد رسیدگی قرار گیرد. (ماده ۵۶ قانون آئین دادرسی کیفری)

شرط لازم حضور دادستان یا نماینده او در دادگاه: یکی از شرایط رسمی بودن جلسه دادگاه، حضور دادستان یا نماینده دادستان است. هدف قانونگذار از اینکه رسمیت جلسه دادگاه را مشروط به حضور دادستان یا نماینده او نموده است، حفظ بی طرفی قاضی است. ابتدا قاضی هویت و مشخصات متهم را می پرسد. سپس از دادستان یا نماینده دادستان می خواهد ادعای خود را بیان کند و او متن کیفرخواست را قرائت می نماید و موضوع اتهامات را با ذکر دلایل آنها بیان می کند. سپس قاضی از متهم یا وکیل او می خواهد دفاعیات خود را ارائه دهند. قاضی دادگاه باید با کمال بی طرفی، شنونده ادعاهای دادستان و دفاعیات متهم باشد. بنابراین در پرونده هایی که جلسه دادگاه بدون حضور نماینده دادستان تشکیل می شود و شخص قاضی متن کیفرخواست و ادعای دادستان را قرائت می کند، این امر نه تنها موجب عدم رسمیت دادگاه می شود بلکه قاضی را از بی طرفی خارج می کند. (بند "ج" ماده ۱۴ قانون اصلاح قانون تشکیل دادگاههای عمومی و انقلاب)

ارائه مدارک در حضور متهم: کلیه اشیا و اسنادی که از منزل یا محل کار متهم ضبط شده باید در حضور متهم به قاضی ارائه شود و قاضی باید در جلسه رسیدگی وجود و تعلق آنها را به متهم، مورد بررسی قرار دهد. اگر دادستان مدعی شود که مثلاً در میان وسایل متعلق به متهم اشیا غیر قانونی کشف شده است، اما نشانی از اشیا مورد ادعا در پرونده نیست، وکیل مدافع و یا متهم باید از قاضی بخواهد که اشیا و مدارک مورد ادعا را در جلسه دادگاه بررسی کند. اگر یکی از مدارک شنود تلفنی بوده باشد، متهم باید مطمئن شود شنود تلفنی به دستور کتبی قاضی و برای زمان مشخصی بوده است. در غیر این صورت نه تنها مندرجات شنود قابل استناد نیست بلکه عمل انجام شده توسط مأمورین جرم و قابل پیگرد قانونی است. (ماده ۱۰۴ و ۱۹۳ قانون آئین دادرسی کیفری)

پاسخ های متهم در دادگاه: همچون مرحله تحقیقات کلیه پاسخهای مربوط به متهم در دادگاه باید بدون تحریف، تغییر و تبدیل نوشته شود. متهمی که باسواد است و توانائی نوشتن پاسخ به سؤالات را دارد می تواند درخواست کند که پاسخها را خودش شخصا بنویسد تا از هر گونه سهو قلم، تحریف، تبدیل یا تغییر جلوگیری شود. در صورتی که به او اجازه داده نشود که خودش شخصاً پاسخ به سؤالات را بنویسد. متهم باید هنگام امضای ذیل آنها کلیه سؤالات و پاسخها را به دقت خوانده و سپس ذیل آن را امضا نماید. (ماده ۱۳۱ قانون آئین دادرسی کیفری)

حق برخورداری از شاهد ذی صلاح: در برخی پرونده ها یکی از دلایل اثبات ادعای شاکی یا دادستان شهادت شاهد است. در اینگونه موارد متهم باید به شرایط شاهد توجه داشته باشد زیرا اگر شاهد یکی از شرایط لازم برای ادای شهادت را نداشته باشد شهادت او قابلیت استناد در پرونده را ندارد. زیر سؤال بردن شرایط شاهد در قانون جرح و تعدیل نامیده می شود. مثلاً اگر شاهد در موضوعی که شهادت می دهد خودش نفعی داشته باشد یا اگر با شخصی که علیه او شهادت می دهد دشمنی داشته باشد و یا عدالت شاهد محرز نباشد، شهادتش قابلیت استناد در پرونده را ندارد. در برخی از پرونده های سیاسی برای اثبات ادعای دادستان از شهادت متهمین علیه یکدیگر استفاده می کنند که این امر انطباقی با شرایط مندرج در قانون آئین دادرسی کیفری ندارد. (مواد ۱۵۵ و ۱۶۸ قانون آئین دادرسی کیفری)

حق معرفی شاهد: در صورتی که متهم شاهد یا شخصی را به عنوان مطلع معرفی می کند که می تواند در اثبات خلاف بودن ادعای شاکی یا دادستان به او کمک کند، قاضی مکلف است آنها را به دادگاه دعوت و شهادت یا اطلاعات آنها را بشنود. اگر شاکی و یا متهم سؤالی از شاهد یا مطلع داشته باشند، می توانند با اجازه قاضی سؤالات خود را مطرح کنند. (ماده ۱۵۱ قانون آئین دادرسی کیفری و بند ۲ ماده ۱۹۳ قانون آئین دادرسی کیفری)

حق ذکر دفاعیات آخر: پس از اینکه اظهارات شاکی یا دادستان و دفاعیات متهم یا وکیلش شنیده شد، و قاضی اسناد و مدارک پیوست پرونده را مورد بررسی قرار داد، متهم باید بار دیگر دفاعیات آخر خود را بیان کند. متهم باید هر آنچه در دفاع از خود لازم می داند، در آخرین دفاع بیان کند. چنانچه متهم اقاوری در پرونده دارد که خلاف واقعیت است، و یا در بازجویی ها شرایطی داشته که مصداق شکنجه و فشار بر او بوده است، می تواند در دادگاه روشن و شفاف این موضوع را بیان کرده و بنویسد. آخرین دفاع متهم، آخرین عبارات و الفاظی خواهد بود که بعد از پایان مذاکرات در پرونده نوشته می شود. پس از آخرین دفاع، قاضی ختم جلسه را اعلام میکند و مکلف است طی یک هفته رای خود را صادر کند. چنانچه بعد از آخرین دفاع متهم، دادستان یا شاکی اظهاراتی دارد که در پاسخ به دفاعیات متهم است، قاضی مکلف است مجدداً آخرین دفاع را از متهم بگیرد. چرا که همانگونه که از مفهوم لفظ آخرین دفاع مشخص است، آخرین کلام قبل از اعلام ختم جلسه در پرونده باید کلام متهم بعنوان آخرین دفاع او باشد. (بند ۵ ماده ۱۹۳ قانون آئین دادرسی کیفری، ذیل بند ۵ ماده ۱۹۳ قانون آئین دادرسی کیفری)

حق تعیین تکلیف متهم در اسرع وقت قانونی و حق دسترسی به حکم: قاضی مکلف است حداکثر تا یک هفته بعد از اعلام ختم جلسه رسیدگی، حکم خود را صادر نماید. رای دادگاه باید مستدل، مستند به مواد قانونی، و از نظر حقوقی قابل توجیه باشد. رای دادگاه بعد از صدور، تایپ شده و به امضای قاضی می رسد. سپس قاضی دستور ابلاغ رای را به طرفین پرونده می دهد تا چنانچه اعتراضی دارند در فرصت قانونی، که ۲۰ روز پس از ابلاغ است، اعتراض خود را تقدیم کنند. بنابراین اگر در پرونده ای، دادگاه از ابلاغ رای به متهم یا وکلایش خودداری کند و یا متن رای را برای آنها قرائت کرده، و حداکثر اجازه دهد که از متن آن رونوشت بردارند، این امر خلاف متن صریح قانون است و متهمین و وکلای آنها موظف نیستند به دستورات خلاف قانون مقامات و مراجع قضائی تمکین نمایند. (مواد ۲۱۲، ۲۱۳ و ۲۱۴ قانون آئین دادرسی کیفری)

سخن آخر

حق‌طلبی یک از بنیادی‌ترین خصیصه‌های بشر است. حقوقی که ما امروز از آن بهره‌مند هستیم نتیجه تلاش افراد بیشماری است که پیش از ما این مسیر را طی کرده‌اند. در این میدان نبرد، هیچ اقدامی بی اهمیت نیست و هر اقدامی - هرچند کوچک - گامی است در راستای احقاق حقوق بشر و احترام به شأن و کرامت انسانی.

اما همانطور که برای آرمان‌های خود مبارزه میکنید، وظیفه دارید به نیازها و خواست‌های آنی‌ترتان هم توجه کنید. لذت از زندگی، خوشی و یا بودن با عزیزانتان برخی از نیازهایی است که شما برای تأمین آنها باید از امنیت برخوردار باشید. بنابراین هرچه با تفکر بیشتر و سنجیده‌تر عمل کنید نتیجه بهتری خواهید گرفت. در این میان اگر تصور می‌کنید «اتحاد برای ایران» می‌تواند در زمینه‌ای به شما کمک کند از تماس با ما دریغ نکنید.

این جزوه را می‌توانید در وب‌سایت ما مطالعه کنید. با وجودی که این جزوه قانونی است، برای اطمینان بیشتر، پس از مطالعه آن را از بین ببرید.

با آرزوی موفقیت برای همه شما

اتحاد برای ایران یک سازمان غیرانتفاعی مستقر در شمال کالیفرنیا است که برای گسترش آزادیهای مدنی در ایران تلاش میکند. این سازمان با تلاش برای بهبود وضعیت حقوق بشر، تقویت جامعه مدنی و افزایش مشارکت شهروندان از طریق فناوری به رسالت خود جامه عمل می‌پوشاند. برای کسب اطلاعات بیشتر به سایت ما مراجعه کنید.

<http://united4iran.org/farsi/>

UNITED FOR
IRAN اتحاد برای ایران
برای ایران

استفاده و باز نشر مطالب این اثر به صورت کامل و یا جزئی در خارج از ایران با ذکر منبع و در داخل ایران حتی بدون ذکر منبع مجاز است.

